

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Положај браниоца у кривичном поступку

(Мастер рад)

Ментор

Проф. Др Саша Кнежевић

Студент

Сања Цакић

Број индекса М017/15-О

Ниш, 2017.

САДРЖАЈ

Увод	1
I Појам окривљеног	3
II Право на одбрану окривљеног	7
2.1. Међународни стандарди о праву на одбрану	7
2.2. Уставноправна регулатива о праву на одбрану	8
2.3. Одредбе Законика о кривичном поступку о праву на одбрану	9
III Појам браниоца	10
IV Процесна способност да се буде бранилац	13
V Заснивање дужности браниоца	16
VI Изабрани и постављени бранилац	17
VII Положај браниоца у кривичном поступку	22
7.1. Положај браниоца у кривичном поступку Србије до доношења ЗКП-а из 2001.године	23
7.2. Положај браниоца у кривичном поступку према ЗКП-у из 2001. године	31
7.3. Положај браниоца у кривичном поступку према ЗКП-у из 2011. године	32
7.3.1. Права браниоца	33
7.3.2. Дужности браниоца	38
VIII Престанак дужности браниоца	40
8.1. Опозив и отказ пуномоћја	40
8.2. Разрешење	41
IX Емпиријско истраживање на тему „Стручна одбрана окривљеног“	44
9.1. Опис истраживања	44
9.2. Предмет истраживања	44
9.3. Циљеви и задаци истраживања	44
9.4. Хипотеза истраживања	45
9.5. Узорак и методи истраживања	45
9.6. Анализа резултата истраживања	45
9.7. Провера постављених хипотези	48
Закључак	49
Литература	51
Сажетак и кључне речи	53
Биографија аутора	57

УВОД

Право на одбрану представља једно од основних људских права, чијом реализацијом окривљени добија шансу да се супротстави оптужби. Право на одбрану чини део корпуса људских права садржаних у Уставу Републике Србије у члану 33.¹

Одправа на одбрану треба разликовати саму одбрану која представља процесну делатност усмерену на побијање оптужбе, у целини или делимично.² Одбрана представља процесну делатност усмерену на побијање оптужбе, у целини или делимично. Одбрану врши пре свега сам окривљени, али оно што је за окривљеног од великог значаја јесте могућност да има браниоца, односно стручно, правно образовно лице које ће се на адекватан и равноправан начин супротставити оптужби.

Предмет мастер рада јесте анализа положаја и улоге коју бранилац има у кривичном поступку имајући у виду да је управо он носилац формалне или стручне одбране у кривичном поступку, која је саставни део функције одбране коју врши окривљени. Као носилац формалне одбране, бранилац има специфичан положај у кривичном поступку, није странка а није ни основни процесни субјекат. Иако пружа стручну помоћ окривљеном у вршењу функције одбране, бранилац није ни пуномоћник окривљеног, без обзира на чињеницу да му окривљени даје пуномоћје. Осим тога специфичност положаја браниоца у кривичном поступку, произилази и из чињенице да као бранилац може да се појави само адвокат, а адвокатура је самостална друштвена-јавна служба. Специфичан положај браниоца у кривичном поступку одређен је фондом права и дужности које нису само одређене Закоником о кривичном поступку³, већ и Законом о адвокатури⁴ и Кодексом професионалне етике.⁵ У раду је дат и детаљан приказ историјског развоја улоге браниоца у кривичном поступку Србије, од њеног постанка па до данас. Улога браниоца сагледана је кроз развој права на одбрану окривљеног, које представља једно од основних људских права загарантовано бројним међународним документима, али и уставом и законом.

Стручна одбрана односно одбрана окривљеног која се остварује уз стручну помоћ браниоца, односно адвоката, за окривљеног има велики значај, с обзиром да је окривљени

¹Устав Републике Србије, („Сл. Гласник РС“ 98/2006).

²М.Грубач, *Кривично процесно правоса текстом закона о кривичном поступку*, Пројурис ДОО, Београд, 2014., стр. 65.

³Законик о кривичном поступку, („Сл. гласник РС“ 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014);

⁴Закон о адвокатури, („Сл. Гласник РС“ 31/2011 И 24/2012- одлука УС).

⁵Кодекс професионалне етике адвоката, („Сл. Гласник“ бр. 27/2012).

углавном правно неука странка, која не поседује потребна знања и вештине које би му помогле у припреми одбране. Интереси и права окривљеног су свакако боље заштићена кад у поступку има браниоца. Међутим, само формално постојање браниоца није довољно, веома је битно залагање и труд које бранилац показује у току поступка, како изабрани бранилац тако и бранилац по службеној дужности, а у циљу пружања што боље одбране окривљеном. Циљ мастер рада јесте да се утврди положај и улога браниоца у кривичном поступку, а то се постиже анализом права и дужности које бранилац има у кривичном поступку. Оно што је веома битно јесте да се кроз анализу случајева из судске праксе утврди у којој мери се браниоци користе својим правима у кривичном поступку, као и да ли поштују своје дужности утврђене законом и другим прописима. У том смислу је и део мастер рада, емпиријско истраживање на тему „Стручна одбрана окривљеног“. Анализом случајева из судске праксе, сагледана је активност изабраних браниоца и браниоца по службеној дужности на самом главном претресу. Методи који су коришћени приликом израде мастер рада су нормативни (правни) метод, дескриптивни метод, догматски метод, и метод студије случаја (*case study*).

I ПОЈАМ ОКРИВЉЕНОГ

Окривљени је лице против кога је покренут и води се кривични поступак, због осноа сумње да је извршио кривично дело, која му се у конкретном случају ставља на терет.⁶ Историјски посматрано, окривљени је имао различит положај у кривичном поступку у зависности од типа кривичног поступка. У акузаторском кривичном поступку, окривљени је био странка равноправна са тужиоцем и имао је одређени фонд права и дужности. У инквизиторском поступку, окривљени је деградиран у објект кривичног поступка. У савременим мешовитим поступцима, окривљени поново добија статус странке, која је у начелу равноправна са тужиоцем.

Окривљени је правно осамостаљени и кривично-процесни субјекат и као такав је носилац функције одбране. У односу на овлашћеног тужиоца, окривљени је странка у кривичном поступку, и то равноправна странка са овлаћеним тужиоцем. Процесна равноправност окривљеног са овлашћеним тужиоцем постигнута је на тај начин што је окривљени са претпоставком невиности, која у основи значи да се он не сматра кривим све док се то не утврди правноснажном осуђујућом пресудом. Сем тога окривљени има право на одбрану, он може да се брани сам или уз стручну помоћ браниоца.

Својство окривљеног у кривичном поступку може стећи само физичко лице које је процесно способно за вршење својих права и дужности. Процесна способност окривљеног, као и процесна способност физичких лица уопште, садржи два основна обележја, тј. одређени узраст и душевно здравље.⁷ Питање узраста окривљеног, као једног од основних обележја процесне способности и, самим тим, основног услова за стицање својства окривљеног, решено је нормама кривичног материјалног права, тј. у Кривичном закону. Тако је у овом Закону предвиђена категорија малолетних, категорија млађих пунолетних, и категорија пунолетних учинилаца кривичних дела. У категорији малолетних учинилаца кривичних дела постоје млађи и старији малолетници. Према томе, полазећи од ових законских решења у погледу узраста окривљеног, кривичнопроцесним законом уређен је посебан поступак за малолетне учиниоце кривичних дела, који има низ специфичности у односу на кривични поступак према пунолетним учиниоцима кривичних дела.⁸ Најзад овај

⁶ П. Станојевић, А. Игњатовић, *Кривично процесно право*, Нови Сад, 2007, стр.116.

⁷ *Ibid.*, стр.117.

⁸ Видети, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица, („Сл. Гласник РС“ бр 85/2005).

поступак се спроводи и према млађим пунолетним лицима, ако се утврди да су према свом психофизичком развоју уподобљена са малолетницима.

Душевно здравље окривљеног у кривичном поступку повезује се са стањем урачунљивости учиниоца кривичног дела у кривичном праву.⁹ То значи да је битно душевно здравље окривљеног у време извршења кривичног дела, али је оно важно и у време покретања и вођења кривичног поступка. Међутим, постоје одређене разлике у погледу душевног стања окривљеног у време извршења кривичног дела и у време вођења кривичног поступка. Наиме, ако је окривљени био душевно здрав у време извршења кривичног дела, он је самим тим био и урачунљив. Ако окривљени душевно оболи после извршења кривичног дела, тј. у време вођења кривичног поступка, у том случају окривљени је такође урачунљив, с тим што ова околност може утицати на обуставу или прекид кривичног поступка, зависно од природе и тежине душевне болести. Иначе, у погледу душевног здравља окривљеног постоји претпоставка да су сва лица душевно здрава, па и окривљени, како у време извршења кривичног дела, тако и у време вођења кривичног поступка. Ако се појави сумња у душевно стање окривљеног, постоји обавеза кривичног суда да утврди његово душевно стање путем судско-психијатриског вештачења.

Уколико се спроведеним судско-психијатриским вештачењем и усвојеним извештајем вештака утврди да је окривљени душевно оболео после извршеног кривичног дела, зависно од врсте обољења, може доћи до прекида кривичног поступка, ако се утврди привремено душевно обољење, односно до обуставе кривичног поступка, ако је упитању трајно душевно обољење окривљеног, с тим да се прекинути или обустављени кривични поступак може наставити, ако окривљени душевно оздрави, и ако у међувремену није наступила застарелост кривичног гоњења.¹⁰ Међутим, ако је окривљени био душевно болестан у време извршења кривичног дела, према њему се може изрећи мера безбедности обавезног психијатриског лечења и чувања у здравственој установи или обавезног психијатриског лечења на слободи. Која ће се од ових мера применити, зависи од тога да ли је окривљени опасан по околину или није.

Најзад, наш законодавац је у Законику о кривичном поступку дао одређено тумачење употребљених израза, за лице против кога је покренут и води се кривични

⁹ Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *Кривично процесно право, општи део*, центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2006., стр.180.

¹⁰ П. Станојевић, А. Игњатовић, *op. cit.*, стр 117.

поступак. Тако, законодавац за ово лице употребљава следеће изразе: окривљени, оптужени и осуђени.¹¹ Овим изразима законодавац је желео да означи одређену динамичност кривичнопроцесних појмова и да се са дијалектичког аспекта сагледа један од закона дијалектике, то јест прелаз квантитета у нови квалитет. Тако се изразом окривљени означава лице против кога се води истрага или против кога је подигнута оптужница, оптужни предлог или приватна тужба. Израз оптужени означава лице против кога је оптужница ступила на правну снагу, с тим што се дозвољава могућност употребе израза окривљени, као општи назив за окривљеног и оптуженог. Најзад, законским изразом осуђени означава се лице за које је правноснажном пресудом утврђено, да је кривично одговорно за одређено кривично дело, односно које је оглашено кривим и према коме је по правилу изречена казна.

Начелно посматрано јавни тужилац и окривљени су равноправне странке. Међутим, положај окривљеног у фази истраге је неповољнији од положаја јавног тужиоца. Овакву тврдњу најбоље одсликава право окривљеног на разматрање списа и разгледање предмета. Окривљени се може користити овим правом тек пошто буде саслушан, што значи да он не може да буде упознат са доказима којим тужилаштво располаже, и на којима заснива своју сумњу све до тренутка његовог саслушања. Након саслушања окривљени може разматрати списе и разгледати предмете, и евентуално предложити предузимање још неких доказних радњи (чл.302 ЗКП). С друге стране, он има нека права која јавни тужилац нема, као што су: забрана преиначења на горе, привилегија здруживања, право на повраћај у пређашње стање.

Осим тога, окривљени је заштићен начелом *in dubio pro reo* и претпоставком невиности. Начело *in dubio pro reo* значајно је из разлога, што је суд везан овим начелом, те ће бити обавезан да прогласи окривљеног невиним, не само у случају када се утврди да једно дело није кривично дело, или када се утврди да постоје основи који искључују кривичну одговорност, већ и у случају када нема довољно доказа којим се доказује виност за извршено кривично дело. Дакле све што је сумљиво, односно што није доказано иде у корист окривљеног. Претпоставка невиности је данас незаобилазна гаранција у свим међународним документима о људским правима и подигнута је на ниво уставног начела.

¹¹П. Станојевић, А. Игњатовић, *op. cit.*, стр 118.

Претпоставка невиности начелно је изражена и у чл. 3 ЗКП-а.¹² Суштина и домаћај претпоставке невиности одређени су у њој садржаним правним стандардима: да судије поступају без предрасуда и предубеђењу о кривици окривљеног; да окривљени није дужан да доказује своју невиност; суд у случају сумње мора донети одлуку у корист окривљеног.¹³

Процесни положај окривљеног, као главног кривичнопроцесног субјекта, одређен је фондом његових права и дужности. Права окривљеног у нашем кривичном поступку могу се поделети на позитивна и негативна. У позитивна права наводе се следећа права: право да се брани, да узме браниоца, да му буде суђено непристрасно, правично и у разумном року, да му у законом одређеним случајевима бранилац буде постављен по службеној дужности на терет буџета ако није у могућности да га сам плати, да буде саслушан у присуству браниоца кога изабере, да пре првог саслушања на језику који разуме буде обавештен о делу за које се терети, о разлозима оптужбе и доказима који га терете, да прикупља и подноси доказе за своју одбрану, да разматра списе и разгледа доказне предмете, да употребљава свој језик, да у притвору може слободно разговарати и дописивати се са својим браниоцем, да има довољно времена и услова за припремање одбране, да користи правна средства и правне лекове, да му се поштује људска личност, да има третман достојан човека и др.¹⁴ Најзначајније право окривљеног је право на одбрану. У негативна права спада право окривљеног да одбије давање исказа у целини или на поједина питања и да не исказује истину, осим ако са јавним тужиоцем не склопи споразум о признању кривице. Што се тиче дужности окривљеног, основна дужност јесте да се упусти у кривични поступак, тј. да дозволи да се против њега води кривични поступак. Из ове основне дужности окривљеног произилазе још неке конкретне дужности. Тако је окривљени дужан да дозволи да се над њим изврши телесни преглед и евентуално узимање крви у циљу утврђивања одређених чињеница, које су у вези са извршеним кривичним делом и његовом кривичном одговорношћу. Даље, окривљени је дужан да трпи законом одређено ограничење слободе приликом довођења, односно одређивања притвора, као мере за обезбеђење његовог присуства у кривичном поступку. Најзад окривљени је дужан да се одазове на позив органа поступка, ради испитивања, односно ради присуства

¹² Чл. 3. ЗКП

¹³ Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *op.cit.*, стр. 184.

¹⁴ М. Грубач, *Кривично процесно право*, Београд, 2014, стр. 65.

главном претресу. Такође окривљени је у обавези да орган поступка обавести о промени и намери да промени адресу пребивалишта или боравишта (члан 70 ЗКП).

II ПРАВО НА ОДБРАНУ ОКРИВЉЕНОГ

За окривљеног, као главног кривичнопроцесног субјекта, везује се низ права и дужности који одређују његов процесни положај. Најважнија права која припадају окривљеном у кривичном поступку сврставају се у ред основних људских права. Право на одбрану је свакако једно од њих. Сама чињеница да је право на одбрану предмет регулативе најважнијих међународних докумената, као и најважнијих правних аката правног система једне државе, довољно говори о значају који се придаје овом праву. У свим међународним документима о људским правима¹⁵ гарантовано је као основно право човека, те се унутрашњим правним прописима не може укинути већ само организовати, најмање на нивоу минималних међународних правних стандарда.¹⁶

2.1. Међународни стандарди о праву на одбрану

Први акт који је донела Организација Уједињених Нација који на изричит начин гарантује окривљеном права на одбрану је Универзална декларација о правима човека. Члану 11 став 1 наведене Декларације предвиђено да свако ко је оптужен за кривично дело има право да буде сматран невиним док се на основу закона кривица не докаже на јавном претресу на којем су му обезбеђене све гаранције за његову одбрану.

У оквиру ОУН-а донета је још један међународни правни акт којим се гарантује окривљеном право на одбрану. То је Међународни пакт о грађанским и политичким правима. За разлику од Декларације, у Међународном пакту је право на одбрану детаљно разрађено. Наиме, Пактом је предвиђено да свако има право: „да његова ствар буде правично и јавно саслушана од стране надлежног и непристрасног суда...(чл. 14 став 1), да буде обавештен о природи и разлозима оптужбе против њега... (чл. 9 став 2), да има довољно времена и олакшица на располагању за припрему своје одбране и за општење са

¹⁵ Универзална декларацију о људским правима, усвојена 10. децембра 1948. Године; Међународни пакт о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ бр.7/1971*; Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, *Службени лист СФРЈ бр.7/1971*.

¹⁶ Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *Кривично процесно право, општи део*, центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2006., стр.198.

браниоцем (чл. 14 став 3), итд.¹⁷ Ова права окривљеног на одбрану, уствари, представљају минималне гаранције права на одбрану које се морају пружити свим окривљеним лицима. Значај ових минималних гаранција је велик што се види из чињенице да су све државе које су ратификовале Пакт обавезне да их поштују, и то примењујући их непосредно из Пакта, или их изричито прописујући својим унутрашњим прописима. Право окривљеног на одбрану је гарантовано и Конвенцијом о заштити људских права и основних слобода. Ова конвенција садржи углавном исте гаранције права окривљеног на одбрану као и Међународни пакт о грађанским и политичким правима. Неопходно је напоменути да постоје бројни регионалне акти о заштити права човека који садрже и одредбе о праву окривљеног на одбрану као што су Афричка повеља о правима човека и народа и Америчка конвенција о људским правима.¹⁸

2.2. Уставноправна регулатива о праву на одбрану

Праву окривљеног на одбрану као једном од основних људских права у уставима многих држава, дат је значај уставног принципа. Али, постоји раширено схватање да и у државама у којима ово право окривљеног није изричито прописано уставом, оно ипак има карактер уставног принципа.

У нашој земљи право окривљеног на одбрану први пут је споменуто у Уставу из 1921.године.¹⁹ Наиме, Члан 7 Устава из 1921. године изричито оставља законима да регулишу питањима одбране, прописујући да нико не може бити осуђен док не буде надлежно саслушан или законитим начином позван да се брани. Исто решење је било предвиђено и Уставом из 1931.године.²⁰ Уставом ФНРЈ из 1946.године²¹ у члану 28 први пут је гарантовано у самом уставу да окривљени има право одбране пред судом. Уставом СФРЈ из 1963.године²² овај уставни принцип је детаљније разрађен. Осим што је изричито загарантовано право окривљеног на одбрану, у овом уставу се истиче и то да нико ко је достижан суду или другом органу надлежном за вођење поступка не може бити кажњен

¹⁷Чл. 9, 10, 11, 12, 14, 15 Међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ бр.7/1971.*

¹⁸ Т. Лукић, *Историјски развој улоге брњиоца у кривичном поступку*, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Новом Саду бр.2, Нови Сад, 2004, стр.498.

¹⁹ Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 28. јуна 1921. Године тзв. Видовдански Устав.

²⁰ Устав Краљевине Југославије од 01. јуна 1931. године.

²¹ Устав федеративне републике Југославије од 31. Јануара 1946.године.

²² Устав Социјалистичке федеративне републике Југославије из 1963. године.

ако по закону није саслушан или му није дата могућност да се брани (чл. 50). Такође, окривљени је имао право да себи узме браниоца, а закону је остављено да пропише у којим случајевима је окривљени морао имати браниоца. Скоро на истоветан начин право окривљеног на одбрану је предвиђено и у Уставу из 1974.године,²³ као и у уставима свих тадашњих република и покрајинама.²⁴ У Уставу СРЈ, као и у Уставима републике Србије и републике Црне Горе задржан је наведени уставни принцип. Устав Републике Србије из 2006. године у делу који се односи на људска и мањинска права и слободе, у чл. 33 предвиђа право на одбрану окривљеног.²⁵ Устав сваком окривљеном за кривично дело признаје право на одбрану и правао да узме браниоца по свом избору, да са њим несметано општи и да добије примерено време и одговарајуће услове за припрему одбране. Оно што је веома битно за остваривање права на одбрану, а посебно када је реч о лицима који немају довољно финансијских средстава да би покрили трошкове одбране, јесте право на бесплатног браниоца.

2.3. Одредбе Законика о кривичном поступку о праву на одбрану

Висок ниво заштите људских права, па тако и права на одбрану, не заснива се само на гаранцијама датим у највишим правним актима или ратификовањем међународних докумената, већ је од великог значаја и законска регулатива којом се та начела разрађују и конкретизују. Свакако, начин на који држава регулише кривични поступак одражава се на окривљеног при реализацији одбране. Право окривљеног на одбрану законодавац је предвидео и у законима о кривичном поступку и то још од Законика о поступку судском и кривичним делима из 1865.године.²⁶

Законик о кривичном поступку из 2011.године, такође гарантује право на одбрану. Право окривљеног да се брани сам или уз стручну помоћ браниоца предвиђено је у члан 68 овог Законика.²⁷ Наиме окривљени има могућност да се брани сам или да ангажује браниоца по свом избору. Осим могућности да сам изабере браниоца, окривљеном

²³ Устав Социјалистичке федеративне републике Југославије из 1974. Године.

²⁴ Т.Лукић, *op.cit.*, стр.496.

²⁵ Чл. 33 Устава Републике Србије, „Сл. Гласник РС“ бр.98/2006.

²⁶ Законик о поступку судском и кривичним делима из 1865. године

²⁷ Чл. 68 Законика о кривичном поступку, („Сл. гласник РС“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014)

браниоца могу да изаберу и овлашћена лица.²⁸ ЗКП предвиђа и право окривљеног да његовом саслушању присуствује бранилац, право да прикупља доказе за своју одбрану, и низ других права којима се реализује право на одбрану. Посебно битно за право на одбрану јесте одредба Законика о кривичном поступку која се односи на случајеве обавезне одбране. То су случајеви када окривљени мора да има браниоца, па у случају да га не изабере сам, или да у једном тренутку остане без браниоца, поставиће му га орган поступка по службеној дужности.²⁹ Такође, Законик о кривичном поступку у чл. 77. предвиђа право окривљеног на бесплатног браниоца. Наиме, ако окривљени према свом имовинском стању није у могућности да плати награду и трошкове браниоца, поставиће му се на његов захтев бранилац, иако не постоје разлози за обавезну одбрану. Бесплати бранилац поставиће се, ако се поступак води за кривично дело за за које је предвиђена казна затвора преко три године или ако то налажу разлози правичности.

III ПОЈАМ БРАНИОЦА

Бранилац окривљеног је правно образовано лице које окривљеном пружа стручну помоћ у вршењу одбране.³⁰ У кривичном поступку јавља се на страни окривљеног као његов стручни помагач. Ко може бити бранилац, одређено је нормама процесног права.³¹ У кривичном поступку бранилац окривљеног може бити само адвокат. Адвокати чине јавну службу која се назива адвокатура, чији је основни задатак да пружа правну помоћ као независна и самостална струковна организација. Адвокатура као јавна служба уређена је Законом о адвокатури. Основни услови да неко лице постане адвокат су: да је домаћи држављанин, да има завршен правни факултет, да је положио правосудни испит, да је достојно за обављање адвокатуре и да је уписано у адвокатски именик који води адвокатска комора.

Адвоката може заменити адвокатски приправник који је код њега на вежби, ако се поступак води за кривично дело за које се може изрећи казна затвора до пет година.³² У поступку пред врховним судом ни у поступку према малолетницима није допуштено да

²⁸ Чл. 75 ЗКП

²⁹ Видети чл. 74. и чл. 76. ЗКП

³⁰ Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *Кривично процесно право, општи део*, центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2006., стр.191.

³¹ *ibid.*

³² М. Грубач, *Кривично процесно право*, Београд, 2004, стр.71.

адвокатски приправник замени адвоката који је ангажован као бранилац. У поступку према малолетницима бранилац може бити само адвокат и то само онај који има посебна знања из области права детета и преступништва младих, тако да не може бити ни сваки адвокат.

Одбрана коју бранилац пружа окривљеном назива се стручном одбраном. Наиме, окривљени је у највећем броју случајева неука странка, за разлику од јавног тужиоца. Чак и када би окривљени имао добро правничко образовање, не може се очекивати да буде способан да сам успешно организује и врши одбрану, јер се налази у посебном психичком стању због страха од санкција која му прети или је оптерећен условима у случају када се налази у притвору. Ту много не помаже ни одбрана коју су по закону дужни да окривљеном пруже суд и јавни тужилац, пошто им је то споредни задатак, имајући у виду њихову основну функцију, тако да одбрану врше могло би се рећи без довољно пажње и ангажовања. У циљу успостављања процесне равноправности учесника у поступку, односно окривљеног и јавног тужиоца, те обезбеђивања правичног суђења, омогућено је окривљеном да уз њега у поступку учествује бранилац.

У кривичнопроцесној литератури, нарочито старијој, али и неким новијим традиционално оријентисаним радовима, одбрана путем браниоца се често означава као формална одбрана, док се одбрана самог окривљеног без браниоца, одређује као материјална одбрана. Материјалну одбрану врши у првом реду сам окривљени, с тим што је законодавац обавезао и кривични суд и друге органе на вршење одбране, јер су према начелу утврђивања истине, дужни да истинито и потпуно потврђују не само чињенице које терете окривљеног, већ и чињенице које иду у његову корист. Формалну одбрану, по правилу, врши бранилац окривљеног.³³ Ово схватање се може аргументовано критиковати, односно чини се, да такав термиолошки приступ није оправдан. Наиме, материјална одбрана би постојала ако би се током процесних активности одбране инсистирало на одређеним материјалним разлозима, попут тврдње да дело које је предмет оптужбе није кривично дело, или да не постоји кривична одговорност оптуженог и сл. Формална одбрана би била усмерена ка неким формалним недостацима оптужбе, попут тврдње на пример, да је дело застарело, да не постоји одобрење за кривично гоњење и сл., а наравно, могућа је комбинована одбрана, коришћењем истовремено материјалних и формалних аргумената. Због тога оправдано већина аутора сматра да је много адекватније формалну

³³ М. Грубач, *Кривично процесно право*, Београд, 2014, стр.66.

одбрану заправо назвати стручном, с обзиром да се она обавља од за то стручно оспособљеног лица односно адвоката.³⁴ Поред наведеног повремено се пише и о „конфликтној одбрани“, за коју се истиче: „у последње време поједини браниоци покушавају да кривични поступак торбедују екстензивним коришћењем права одбране.“³⁵ Тзв. Конфликтна одбрана је по нашем мишљењу такође једна реална непостојећа категорија, јер ако бранилац користи законска средства која су му на располагању, он тиме не чини ништа недозвољено, а наравно, суд увек има на располагању неопходне и адекватне процесне механизме да спречи сваку злоупотребу права у кривичном поступку. Иначе, израз „конфликтна одбрана“ је ипак стекао своје „право грађанства“, посебно у новијој стручној литератури.

Када је реч о правној природи процесног положаја браниоца, у теорији се претежно истичу следећа схватања: 1. Бранилац као помагач окривљеног; 2. Бранилац као заступник окривљеног; 3. Бранилац као лице које пружа потпору и подршку окривљеном током поступка; 4. Бранилац као помоћник суда.

Бранилац се у кривичном поступку јавља на страни окривљеног са задатком да врши стручну одбрану, али није странка у поступку, нити субјекат заснованог кривично процесног односа, ни онда кад је стручна одбрана обавезна, па самим тим и обавезно његово учешће. Бранилац није пуномоћник - заступник окривљеног, иако има његово пуномоћје, будући да је кривична одговорност лична и из тог разлога учешће окривљеног у поступку обавезно. Он не предузима радње уместо окривљеног, што би чинио да је пуномоћник, већ дела поред окривљеног.

Постоји мишљење да је бранилац помоћник суда, а у литератури се може срести и схватање да је он истовремено и помоћник окривљеног и помоћник суда. Вршећи одбрану може бити од користи и суду, али бранилац није помоћник суда јер то нису ни други учесници поступка који доприносе утврђивању истине, али бранилац мора бити лојалан суду и објективним циљевима кривичног поступка.

Полазећи од позитивноправне регулативе, процесне стварности и реалне позиције коју он има у савременим кривичним поступцима, мислимо да је бранилац помоћник окривљеног који му пружа стручну помоћ у реализацији одбране. Аутономан је и

³⁴Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *оп. cit.*, стр.188; С. Бркић, *Кривично процесно право I*, Нови Сад, 2014, стр. 187.

³⁵ F.C. Schroeder, *Starafprozebrecht, 2. Auflage*, „C.H. Beck“, Munchen, 1997, стр.95.

независан у односу на јавног тужиоца и суд, пошто је адвокатура, чији је члан, самостална јавна служба, а у извесној мери је независан и од окривљеног. Основни задатак браниоца је да штити интересе окривљеног те његова активност као стручног помагача у поступку несме бити на штету окривљеног.³⁶ Вршећи свој примарни задатак – заштита интереса окривљеног у својству његовог процесног помоћника, бранилац истовремено врши и једну процесну функцију од шире друштвене важности.³⁷

IV ПРОЦЕСНА СПОСОБНОСТ ДА СЕ БУДЕ БРАНИЛАЦ

Процесна способност је способност лица да самостално обавља радње у поступку, тј. да својим процесним деловањем производи правне учинке. Претпоставке процесне способности су правна и пословна способност. Правна способност је могућност субјекта да има права и обавезе, да буде субјект права, и има је свако физичко лице. Пословна способност је способност једног лица да изјавама воље заснива, мења и гаси права и обавезе. Пословна способност се по правилу стиче пунолетством и склапањем брака пре пунолетства уз дозволу суда, али и у другим случајевима предвиђеним законом.³⁸ Дакле, бранилац пре свега мора имати правну способност, потпуну пословну способност, али и процесну способност за поступање у конкретном случају.

Бранилац може бити само адвокат. У поступку за кривично дело за које је прописана казна затвора до пет година, адвоката може да замени адвокатски приправник (чл. 73, став 1 и 2 ЗКП).³⁹ Бранилац малолетника може бити само адвокат који је стекао посебна знања из области права детета и преступништва младих.⁴⁰

Адвокат је лице које је уписано у именик адвоката и положило адвокатску заклетву и бави се адвокатуром. Адвокатски приправник је дипломирани правник, уписан у именик адвокатских приправника, који се обављањем приправничке вежбе код адвоката, оспособљава за рад у адвокатури. Адвокатски приправник дужан је да ради према упутствима и у оквиру овлашћења добијених од адвоката код кога је на приправничкој

³⁶ Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *Кривично процесно право, општи део*, центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2006., стр.196.

³⁷ Н. Матовски, *Бранилац у кривичном поступку*, Врање, 1984, стр.95.

³⁸ Чл. 11, Породичног закона Републике Србије, („Сл. Гласник РС“ бр.18/2005, 72/2011- др. Закон 6/20015).

³⁹ Чл.73 Законика о кривичном поступку, („Сл. Гласник РС“ бр. /2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

⁴⁰ Видете, чл. 49. Законика о малолетним учиниоцима кривичних дела кривичноправној заштити малолетних лица, („Сл. Гласник РС“ бр.85/2005).

вежби, односно адвоката кога тај адвокат замењује, а да је адвокат дужан да приправнику даје упутства за рад и да његов рад надзире.⁴¹ За пропусте адвокатског приправника одговара адвокат код кога је адвокатски приправник запослен.

Право на бављење адвокатуром стиче се доношењем одлуке о упису у именик адвоката и полагањем адвокатске заклетве.

Прописани су следећи услови за упис у именик адвоката:

1) Диплома правног факултета стечена је у РС или диплома правног факултета стечена у иностраној држави и призната у складу са прописима који уређују област високог образовања;

2) Положен правосудни и адвокатски испит у РС;

3) Држављанство РС;

4) Општа здравствена и потпуна пословна способност;

5) Непостојање радног односа;

6) Неосуђиваност за кривично дело које би кандидата чинило недостојним поверења за бављење адвокатуром;

7) Непостојање друге регистроване самосталне делатности или статуса статутарног заступника, директора или председника управног одбора у правном лицу, члана или председника извршног одбора банке, заступника државног капитала, стечајног управника, прокуристе и лица које уговором о раду имају утврђену забрану конкуренције;

8) Достојност за бављењем адвокатуром;

9) Обезбеђен радни простор погодан за обављање адвокатуре и испуњеност техничких услова, у складу са актом Адвокатске коморе Србије;

10) Протек најмање три године од доношења коначне одлуке о одбијању захтева за упис у именик адвоката било које од адвокатских комора у саставу Адвокатске коморе Србије, ако је кандидат претходно подносио захтев који је одбијен.

Сматра се да није достојан поверења за бављење адвокатуром, кандидат из чијег се живота и рада у складу са општеприхваћеним моралним нормама и кодексом, може закључити да се неће савесно бавити адвокатуром и чувати њен углед. Кандидат који је обављао судску или јавнотужилачку функцију најмање дванаест година не полаже

⁴¹ С. Бркић, *Кривично процесно право I*, Нови Сад, 2014, стр. 190.

адвокатски испит.⁴²Са друге стране у Законнику о кривичном поступку,⁴³ приписано је да бранилац не може бити:

1) Саокривљени, оштећени, брачни друг или лице које са саокривљеним, оштећеним или тужиоцем живи у ванбрачној или другој трајној заједници живота, њихов сродник по крви у правој линији до било ког степена, у побочној линији до четвртог степена или по тазбини до другог степена;

2) Лице које је као сведок позвано на главни претрес, осим ако по Законнику о кривичном поступку не може бити испитано као сведок или је ослобођено дужности сведочења и изјавило да неће да сведочи;

3) Лице које је у истом предмету поступало као судија, јавни тужилац, заступник оштећеног, службеник полиције или друго лице које је предузимало радње у предистражном поступку;

4) Бранилац саокривљеног који се у истом предмету терети за исто кривично дело, осим ако орган поступка закључи да то не би штетило интересима одбране.

Бранилац дакле не може бити саокривљени, независно од тога да ли између његове одбране и одбране окривљеног чији бранилац јесте или би требало да буде постоји супротност. У истом поступку, адвокат не може бити и бранилац и странка, без обзира на чињеницу да се формална и материјална одбрана, односе на истог окривљеног. Бранилац такође не може бити ни адвокат који је у блиској родбинској или другој вези са саокривљеним. Бранилац не може бити ни лице које је као сведок позвано на главни претрес. Изузетак је лице које не може да буде испитано као сведок, односно које је искључено од дужности сведочења, осим ако суд на предлог окривљеног или његовог браниоца одлучи да испита и такво лице. Изузетак је и лице које је ослобођено дужности сведочења, ако је изјавило да неће да сведочи.

Претходна улога другог процесног субјекта (судије, јавног тужиоца) али и заступника учесника поступка са супротним интересом (оштћеног), или службеника полиције или другог лица које је предузимало радње у предистражном поступку, још један је разлог за искључење могућности да се у истом предмету буде бранилац. Подразумева се да бранилац не може бити ни лице коме је, привремено или трајно, престало право да се

⁴²С. Бркић, *op.cit.*, стр. 191.

⁴³Чл. 73. ЗКП

бави адвокатуром.⁴⁴ За разлику од прва три разлога, четврти разлог за искључење браниоца није заснован на формалним мерилима и формално поверљивим евиденцијама. По правилу, искључен је заједнички бранилац саокривљених који се у истом кривичном предмету терете за исто кривично дело.⁴⁵ Али од овог правила постоји изузетак када орган поступка закључи да заједнички бранилац не би штетио интересима одбране. Фактичко је питање шта је то што би штетило интересима одбране. Није довољно убедљиво решење по коме о интересима одбране може одлучивати суд, а поготово по ком о тим интересима меродавне закључке може доносити супротна странка.

V ЗАСНИВАЊЕ ДУЖНОСТИ БРАНИОЦА

Процесноправни основ појављивања браниоца у кривичном поступку може бити двојак: 1. Пуномоћје за изабраног браниоца и 2. Судско решење у односу на постављеног браниоца.

Давањем пуномоћја изабраном браниоцу, писмено или усмено на записник, од стране окривљеног или лица која у интересу окривљеног могу да ангажују браниоца, формализује се одређени правни однос између браниоца и лица које га је ангажовало. У питању је једна врста уговора о делу којим се бранилац обавезује да помогне окривљеном у одбрани у кривичном поступку, односно преузима обавезу савесног остваривања бранилачке функције у конкретном поступку у оквиру функције одбране, а лице које је браниоца ангажовало преузима дужност да му накнади трошкове и исплати награду. Бранилац може бити изабран како онда када стручна одбрана није обавезна, тако и у неком од случајева обавезне стручне одбране, из чега произлази да обавезни и постављени бранилац нису синоними.

Решење о постављању браниоца доноси председник суда пред којим се води кривични поступак, уколико за то постоји одређени законски основ, било да се ради о случају обавезне одбране, када окривљени, односно лица која имају право ангажовања браниоца, нису узела браниоца, било да је у питању постављање браниоца на захтев

⁴⁴Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, *Коментар Законика о кривичном поступку*, ЈП Службени гласник, Београд 2012, стр. 241.

⁴⁵Детаљније чл.73. ЗКП

окривљеног, који према свом имовном стању не може да сноси трошкове стручне одбране.⁴⁶

Браниоца окривљеном могу изабрати и пуномоћјем овластити његови процесни супститути: његов законски заступник, брачни друг, сродник по крви у правој линији, усвојитељ, усвојеник, брат, сестра, хранитељ и лице са којим окривљени живи у ванбрачној или каквој другој трајној заједници живота, осим ако се томе окривљени изричито противи.⁴⁷ Адвокат слободно одлучује да ли ће прихватити пружање правне помоћи, с тим што је у неким случајевима дужан да одбије правну помоћ (случајеви колизије интереса). Кодексом професионалне етике адвоката одређено је да се у кривичним предметима не сматрају оправданим разлозима за одбијање одбране: личне особине и начин одбране окривљеног, врста кривичног дела, висина запређене казне и понашање оштећених.⁴⁸

На основу изнетог долази се до закључка да бранилац у кривичном поступку може бити изабран или постављен. Право је окривљеног да има браниоца и да га сам изабере, што је у пракси и најчешћи случај. Он има право да бира браниоца без обзира да ли се ради о факултативној или обавезној стручној одбрани. Браниоца по службеној дужности поставља суд само онда када у поступку нема изабраног браниоца, а по закону је стручна одбрана обавезна. Основ и форма заснивања дужности браниоца нису исти код избора и код постављања браниоца, а моменат ангажовања браниоца, време трајања стручне одбране, као и престанак бранилачке дужности различито су уређени код факултативне у односу на обавезну одбрану.⁴⁹

VI ИЗАБРАНИ И ПОСТАВЉЕНИ БРАНИЛАЦ

Неприкосновено је право окривљеног да сам себи изабере браниоца. Законик о кривичном поступку у члану 68. предвиђа да се окривљени може бранити сам или уз стручну помоћ браниоца. То право мора му се предочити пре првог саслушања.⁵⁰ Пре саслушања, осумњичени, односно окривљени мора бити упитан хоће ли да се користи тим

⁴⁶Чл. 76. И 77. ЗКП

⁴⁷ Чл. 75. ЗКП

⁴⁸С. Бркић, *Кривично процесно право I*, Нови Сад, 2014, стр.192.

⁴⁹Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *Кривично процесно право, општи део*, центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2006., стр.192.

⁵⁰Чл. 69 ЗКП

својим правом и одговор се мора унети у записник. Без тога се на његовом исказу не може заснивати судска одлука. Члан 75. ЗКП-а, превиђен да окривљени себи може да изабре једног или више браниоца, које ће пуномоћјем овластити.

Уместо окривљеног или заједно са окривљеним или независно од браниоца кога је он изабрао, окривљеном браниоца могу изабрати његов законски заступник, брачни друг, сродник по крви у правој линији, усвојилац, усвојеник, брат, сестра и хранилац, као и лице с којим окривљени живи у ванбрачној или некој другој трајној заједници. Окривљени може да прихвати или одбије браниоца којег ова лица изаберу. Изричита сагласност окривљеног, дакле, није потребна, довољно је да се он ангажовању браниоца изричито не противи. Изричито противљење подразумева изјаву дату у одговарајућој форми органу поступка.⁵¹ Није могуће да тај бранилац учествује у поступку против воље окривљеног.

Бранилац се ангажује закључивањем уговора о пуномоћју, којим се пред органима кривичног правосуђа адвокат легитимише да је изабран за браниоца. Најчешће се пуномоћје даје у писаној форми и бранилац је дужан да га поднесе органу пред којим се води поступак. Међутим, допуштено је да окривљени да пуномоћје и усмено на записник код органа пред којим се води поступак.⁵² У пракси нису ретке ситуације да осумљичени позове браниоца у касне сате или ван радног времена из различитих разлога. Да у таквим околностима недостатак формалног пуномоћја не би био препрека за укључивање браниоца у поступку, давање пуномоћја на записник јесте могућност која је у интересу и окривљеног и несметаног тока поступка. Пуномоћје важи за цео поступак осим ако другачије не гласи, а права и дужности браниоца престају са раскидом уговора. У сваком тренутку окривљени може опозвати пуномоћје, а бранилац такође има право да откаже одбрану али под условима прописаним Законом о адвокатури и сагласно етичком кодексу адвоката. У складу са правом странке да самостално изабере адвоката, односно браниоца, стоји и право адвоката да слободно одлучује да ли ће прихватити пружање правне помоћи, осим у случају када га постави надлежан суд, или други орган, а не постоје законом предвиђени разлози због којих је дужан да одбије одбрану. Због степена угрожености слободе и права окривљеног постоји строжије нормирање критеријума за одбијање

⁵¹Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, *Коментар Законика о кривичном поступку*, ЈП Службени гласник, Београд 2012, стр. 252.

⁵²Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *Кривично процесно право, општи део*, центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2006., стр.193.

одбране у кривичном поступку у односу на одбрану или заступање у другим врстама поступка.

Окривљени има право да изабере више браниоца, и тада говоримо о вишеструкој одбрани.⁵³ Један окривљени може имати у поступку највише пет бранилаца истовремено. Ако окривљени има више од пет бранилаца истовремено, орган поступка ће га позвати, да се у року од три дана определи које браниоце ће задржати, уз упозорење да ће, у случаји да то не учини, браниоцима сматрати првих пет адвоката по редоследу предаје или давања пуномоћја на записник. Да се вишеструка одбрана не би злоупотребљавала с циљем одуговлачења кривичног поступка, предвиђено је да ће се сматрати да је одбрана обезбеђена када у поступку учествује један од бранилаца. Вишеструка одбрана није могућа у случају постављања браниоца по службеној дужности.⁵⁴

Законом је предвиђена и могућност да више окривљених могу у истом предмету имати заједничког браниоца само ако то не омета стручно, савесно и благовремено пружање правне помоћи у одбрани.⁵⁵ Ако ипак више окривљених има стручног браниоца а то омета стручно, савесно и благовремено пружање правне помоћи или то штети интересима одбране, орган поступка позваће их да се у року од три дана договоре кога од њих ће бранити дотадашњи заједнички бранилац или да свако од њих изабере другог. Ако у случају обавезне одбране то не учине поставиће им се бранилац по службеној дужности.

Право на изабраног браниоца не зависи од облигаторности стручне одбране. И кад је у питању обавезна одбрана, окривљени има право да сам изабере браниоца, или да то уместо њега учините њему блиска лица наведена у чл. 75 ЗКП-а.

Поред права окривљеног да сам изабере једног или више бранилаца, са друге стране постоји обавеза суда да у појединим законом предвиђеним случајевима окривљеном постави браниоца. Суд је дужан да окривљеном постави браниоца по службеној дужности кад је по закону стручна одбрана обавезна, а окривљени, сам не изабере браниоца. Такође, кад у току поступка окривљени остане без браниоца, изабраног или раније постављеног, суд је дужан да постави браниоца ако је стручна одбрана обавезна.

Обавезна одбрана односи се на оне случајеве, када је реч о тешким кривичним делима или када је окривљени немоћан да се сам брани или је лишен слободе па тиме

⁵³Чл. 78. ЗКП

⁵⁴С. Бркић, *Кривично процесно право I*, Нови Сад, 2014, стр.193.

⁵⁵Видети члан 78. ЗКП

ограничен да организује своју одбрану.⁵⁶ Тада закон одступа од основног правила према коме је реализација права на формалну одбрану могућност којом се окривљени слободно може користити или некористити, и прописује да у поступку мора обавезно имати браниоца, независно од своје воље, а уколико га сам не узме суд је обавезан да му га постави по службеној дужности.

Према нашем позитивном праву предвиђена је апсолутна обавезност института обавезне одбране. Према члану 74. Законика о кривичном поступку, окривљени мора имати браниоца у следећим случајевима:

1. ако је нем, глув, слеп или неспособан да се сам успешно брани – од првог саслушања, па до правноснажног окончања кривичног поступка;
2. ако је задржан или му је забрањено да напушта стан или је притворен – од лишења слободе, па до правноснажности решења о укидању мере;
3. ако се поступак води за кривична дела за која је прописана казна затвора од осам година или тежа казна – од првог саслушања, па до правноснажног окончања кривичног поступка;
4. ако му се суди у одсуству – од доношења решења о суђењу у одсуству, па док суђење у одсуству траје;
5. ако се главни претрес одржава у његовој одсутности због неспособности коју је сам проузроковао – од доношења решења да се главни претрес одржи у његовом одсуству, па до правноснажности решења којим суд утврђује престанак неспособности за учествовање на главном претресу;
6. ако је због нарушавања реда удаљен из суднице до завршетка доказног поступка или завршетка гланог претреса – од доношења наредбе о удаљењу, па до повратка у судницу или до саопштавања пресуде;
7. ако се против њега води поступак за изрицање мере безбедности обавезног психијатриског лечења – од подношења предлога за изрицање такве мере, па до доношења одлуке из члана 526. ст. 2. и 3. Закона или до правноснажности решења о изрицању мере безбедности обавезног психијатриског лечења;

⁵⁶Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *Кривично процесно право општи део*, центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2006., стр. 189.

8. од почетка преговора са јавним тужиоцем о закључењу споразума из члана 313. став 1, члана 320. став 1 и члана 327. став 1. Овог закона, па до доношења одлуке суда о споразуму;
9. ако се претрес одржава у његовој одсутности – од доношења решења да се претрес одржи у његовој одсутности, па до доношења одлуке суда о жалби на пресуду;
10. уколико се поступак води према малолетнику.

Циљ постављања браниоца по службеној дужности јесте пре свега квалитетнија одбрана, међутим без обзира на то постоје извесни недостаци у оваквом систему. Наиме, активност браниоца по службеној дужности може да се сведе само на предузимање нужних и неопходних радњи без неког посебног труда и залагања. Посебно ако се има у виду чињеница да није ангажован а самим тим и плаћен од стране окривљеног, већ да његова награда за заступање пада на терет буџетских средстава суда, и да је она дупло мања имајући у виду адвокатску тарифу када је реч о заступању по службеној дужности, а у складу са Правилником о висини награде за рад адвоката за одбране по службеној дужности.⁵⁷ Обавезном одбраном настоји се да се заштите интереси и права окривљеног у кривичном поступку, међутим она може и да иде на штету самог окривљеног, ако му се додели бранилац који нема довољно знања и искуства. За браниоца по службеној дужности може да буде постављен адвокат са дугогодишњим искуством али и адвокат који је недавно положио адвокатски испит, који нема довољно искуства што свакако може утицати на квалитет одбране.

У изворној верзији Законика о кривичном поступку био је прописан додатни услов за избор браниоца по службеној дужности: за кривична дела за која је прописана казна затвора од десет година или тежа казна било је потребно најмање пет година адвокатске праксе или пет година проведено на функцији судије, јавног тужиоца, или заменика јавног тужиоца.⁵⁸ Међутим у Законнику о кривичном поступку из 2011 овај услов је изостављен, иако, упркос одређеним слабостима, није био супротан Уставу, потврђеним Међународним уговорима и међународним правним стандардима.⁵⁹

⁵⁷ Правилник о висини награде за рад адвоката за одбране по службеној дужности, („Сл. Гласник РС“ бр.2 од 9. Јануара 2004; 32/24, 8/05 и 10/2006, 53/06, 104/06).

⁵⁸ Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 239.

⁵⁹ *ibid.*, стр. 240.

Суд је у обавези да окривљеном постави браниоца по службеној дужности и у случају одбране сиромашног. Наиме у важећем Законнику о кривичном поступку, предвиђено је да ће се окривљеном који према свом имовинском стању не може да плати награду и трошкове браниоца, поставиће се на његов захтев бранилац иако не постоје разлози за обавезну одбрану, ако се кривични поступак води за кривично дело за које се може изрећи казна затвора преко три године или ако то налажу разлози правичности.⁶⁰ У том случају, трошкови одбране падају на терет буџетских средстава суда.

Члан 77. ЗКП-а предвиђа следеће услове:

- Да окривљени поднесе захтев за постављање браниоца,
- Да према свом имовном стању није у могућности да сноси награду и трошкове браниоца,
- Да се поступак води за кривично дело за које је прописана казна затвора преко три године или да то налажу разлози правичности.

Обавеза суда да постави браниоца по службеној дужности постоји и у случају када окривљеном који нема браниоца треба да се постави пресуда којом му је изречена кривична санкција која се састоји у лишењу слободе, а достављање не може да се изврши на адресу о којој је окривљени обавестио суд.

У наведеним случајевима, јавни тужилац или председник суда пред којим се води поступак решењем ће поставити браниоца по службеној дужности, по редоследу са списка адвоката који доставља надлежна адвокатска комора. Адвокатска комора је дужна да у том списку наведе датум уписа адвоката у именик адвоката и да приликом састављања списка води рачуна о томе да практични или стручни рад адвоката у области кривичног права даје основа за претпоставку да ће одбрана бити делотворна. Списак адвоката објављује се на интернет страници и огласној табли надлежне адвокатске коморе и суда. Бранилац по службеној дужности може тражити разрешење само из оправданих разлога.

VII ПОЛОЖАЈ БРАНИОЦА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Бранилац окривљеног је носилац формалне или стручне одбране у кривичном поступку која је саставни део функције одбране коју врши окривљени. Као носилац формалне одбране, бранилац је субјекат у кривичном поступку, где има специфичан положај. Наиме, бранилац као субјекат у кривичном поступку је правно образовано лице,

⁶⁰Чл. 77. ЗКП

које пружа стручну помоћ окривљеном у вршењу функције одбране. Полазећи од специфичности положаја браниоца окривљеног у кривичном поступку, законодавац је предвидео да он има одређени фонд права и дужности.

Положај и улога браниоца у кривичном поступку, приликом пружања правне помоћи окривљеном, није одувек био исти. Његов положај зависио је пре свега од права окривљеног на одбрану које представља једно од основних људских права загарантовано Уставом и Међународним уговорима. Право окривљеног на одбрану представља променљиву категорију, тј. променљиво право. У складу са тим и улога и положај браниоца у кривичном поступку се постепено мењао, што се најбоље може уочити уколико се посматра историјат развоја права на одбрану окривљеног у кривичном поступку.

7.1. Положај браниоца у кривичном поступку Србије до доношења ЗКП-а из 2001. године

О историји кривичног поступка у старој српској држави се не може говорити са довољно тачности и исцрпности због оскудице у правним изворима. Први српски споменици датирају од 12. века. У овим споменицима се налазе не сумњиви докази да је злочин сматран као приватна ствар појединца. Када је Српска држава под својим краљевима ојачала, почела је да води рачуна о извршеним кривичним делима. Ово интересовање државе за извршена кривична дела није било довољно и потпуно, јер је држава и даље сматрала да је кривично дело ствар оштећеног и окривљеног, а за себе је задржала право да окривљеног казни новчаном казном.⁶¹

Из Душановог Законика се види сасвим другачије схватање кривичног права. Кривично дело више није сматрано само као грађанска ствар странака већ као дело којим се руши јавни ред и општи интереси, које је држава позвана да штити. Не може се са великом тачношћу дати одговор какав је био кривични поступак у старом српском праву, као што је то случај са римским или енглеским правом. Стари српски кривични поступак, исто онако као и француски и германски пре рецепције римског и нарочито канонског права, кретао се у формама грађанског поступка. Поступак је био чисто оптужни, тј. мога је започети само на захтев оштећеног који је сам имао да позове окривљеног на суд, суд то

⁶¹ Т. Лукић, *Историјски развој улоге браниоца у кривичном поступку*, Зборник радова правног факултетау Новом Саду, Нови Сад, 2004, стр. 500.

никако није чинио по службеној дужности.⁶² Изузетно, само за најтежа кривична дела, поступак је могао почети по службеној дужности.

Губитком државне самосталности Срби су изгубили и своје законодавство. Турска власт не само да је пресекла даље напредовање, него је уништила и оно што је до тада постојало.

О одређеном кривичном поступку не може се говорити ни за време првог, а ни после другог устанка. До установљења Народног суда 1825.године, није било никаквих правила ни прописа по којима би судови извиђали и судили. Иако до 1865.године, тј. до доношења Законика о поступку судском у кривичним делима, није било ни једног формалног закона, у овом периоду, и то почев од 1835.године, издата су поједина наређења, по којима су се власти, када је такав случај наступио, управљале.

Доношењем Законика о поступку судском у кривичним делима из 1865.године,⁶³ долази до извесних промена у погледу регулисања кривичног поступка и права на одбрану окривљеног. Право одбране је било гарантовано на главном претресу. Одбрана је била обавезна ако се радило о злочинству. У том случају, уколико окривљени није могао сам набавити браниоца, суд га је постављао по службеној дужности. Одбрана је била обавезна и у случајевима преступљења, ако је окривљени био малолетан, нем, уколико није знао српски језик, уколико је био одсутан, или је био тешко болестан, као и сва женска лица. Изменама и допунама Законика о поступку судском у кривичним делима од 25.маја 1868.године, оптужени је још при стављању под суд за неко кажњиво дело морао имати браниоца, коме је суд био дужан да саопшти према члану 21.закона о пороти сва доказна средства која је тужилац изнео у жалби како би он и бранилац могли да предложе доказе за одбрану, уколико их је било. Правно знање је по самој природи ствари био услов за улогу браниоца у кривичним делима, а закон је тај услов видео као испуњен код оних који нису били правозаступници, али су били свршени дипломирани правници, дакле не и код оних који су били судски званичници, али нису били дипломирани правници.

⁶²Чл. 89 Душановог Законика, детаљно уређује начин позивања окривљеног али и правне последице услед неодазивања позиваоца.

⁶³Законик о поступку судском у кривичним делима из 1865. године.

Кривични поступак у Краљевини СХС најбоље се може сагледати кроз Законик о судском кривичном поступку из 1929.године⁶⁴ Иако је у пракси представљао средство диктатуре, формално је био изграђен на принципима савременог кривичног процесног права и окривљеном је пружао широке гаранције за остваривање права на одбрану. Законик је предвиђао и обавезну и факултативну одбрану. С обзиром на тежину кривичног дела, окривљени је морао имати браниоца увек када је био оптужен за злочинство за које је била предвиђена робија или заточење преко 5 година. С обзиром а нарочите потребе окривљеног, исти је морао имати браниоца ако је био оптужен за било које злочинство у следећим случајевима: ако је био малолетан, нем, глув, тешко болестан. Осим у овим случајевима окривљени је морао имати браниоца ако је био оптужен за било које кривично дело, злочинство или преступ, уколико је био одсутан на новом главном претресу при понављању поступка допуштеног у његову корист. У свим другим случајевима одбрана је била факултативна. Законик је предвиђао и одбрану сиромашних, која се могла јавити како код обавезне тако и код факултативне одбране. Браниоцу сиромашних није било места за све радње, него само за најважније моменте, у којима је окривљеном одбрана била најпотребнија. Бранилац је био стручни помагач окривљеном његова се стручност огледала у правној спреми, па је зато први услов за оспособљење браниоца била спрема коју су имали дипломирани правници. Али се закон није задовољавао само дипломом правног факултета, већ је тражио више квалификације за оспособљење браниоца. Тако је одбрана поверена адвокатима. Сем адвокатима, Законик је допуштао још неким лицима да у поједином конкретном случају буду браниоци.

Да би бранилац могао одговорити свом задатку у кривичном поступку, ЗКП из 1929. године му је пружио низ права као што су:

1) Бранилац је имао право да општи писмено и усмено са окривљеним. Уколико је окривљени био у притвору или истражном затвору, постојала су извесна ограничења (пре завршене истраге, ако истраге није ни било онда пре предаје непосредне оптужнице, судија је могао наредити да се писма која окривљени пише браниоцу или бранилац окривљеном предају пошто их он предходно прочита; исто тако судија је могао наредити и да окривљени са браниоцем може усмено разговарати само у његовом присуству. И у једно

⁶⁴Законик о судском кривичном поступку за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1929. Године, донет 16.02.1929.године, ступио на снагу 1930. Године.

и у другом случају судија је ово наређивао само онда уколико је постојала основана сумња да окривљени или бранилац злоупотребљавају међусобно општење без надзора). После завршене истраге, односно после предате непосредне оптужнице општење је било слободно и неограничено. У току главног претреса оптужени је могао слободно општити са својим браниоцем чак се могао са њим и договарати, али не непосредно, када му се упути питање, како ће да одговори на исто.⁶⁵

2) Бранилац је имао право да разматра списе. У извиђају и истрази бранилац је имао безусловно право да разматра само извесне списе (на пример записник о саслушању окривљеног, вештачко мишљење), док је све друге списе могао разматрати тек по одобрењу судије. Повреде браниоцевих права на разматрање списа значила је повреду саме одбране. Право браниоца да разматра списе се поклапало са његовим правом да исте преписује. Бранилац је такође имао право и да разгледа прибављене предмете који су служили као доказ.

3) Бранилац је имао право да присуствује извиђајним и истражним радњама. Таксативно су у закону биле набројане радње којим је бранилац имао право да присуствује, и то су биле: судски увиђај, претрес стана, узапћење ствари, истраживање и узапћење писама и других хартија и саслушање вештака. Бранилац у току истраге или извиђаја по правилу није имао право да присуствује испиту окривљеног што значи да је истражни судија само изузетно, када тиме интерес поступка по његовој оцени није био угрожен, могао допустити браниоцу да присуствује испиту окривљеног. У таквом случају је било допуштено само присуствовање, без права на састављање предлога.

4) Бранилац је имао право да суделује у доказном поступку (право да поставља питања сведоцима и вештацима, право да у суду ставља предлоге у погледу извођења доказа).

5) Бранилац је имао право да прикупља и вансудска обавештења (ова обавештења су се могла односити на живот и рад окривљеног или сведока у нашем смислу).

6) Бранилац је имао право да присуствује извршењу смртне казне

7) Бранилац је имао право на награду и накнаду трошкова.

⁶⁵Чл. 251.Законик о судском кривичном поступку из 1929.године.

8) Бранилац је имао право које је уједно представљало и његову дужност да прећути све што му је окривљени као своје браниоцу у циљу одбране поверио.⁶⁶

Закон о судском кривичном поступку је познавао заједничку и вишеструку одбрану.

За време НОР-а суђење је вршио револуционарни народ под руководством КПЈ, а правни акти су поступно доношени. У то време гаранције права на одбрану окривљених су ипак биле минималне, а узрок томе је била ратна ситуација која је захтевала скраћени поступак и ефикасно суђење. Одбрана окривљеног се сводила на личну одбрану окривљеног, обзиром да стручне одбране у то време није било.

Законом о кривичном поступку из 1948.године⁶⁷ је у први план стављена кривичноправна заштита новог друштвеног поретка. Положај окривљеног је уређен многобројним одредбама. Окривљени је имао право на стручну одбрану тек од момента предаје оптужнице суду. ЗКП је предвидео обавезну одбрану у следећим случајевима: када у првом степену суди суд аутономне покрајине, народне републике и Врховни суд ФНРЈ и када му суди у првом степену срески или окружни суд за тешка кривична дела, као и када је окривљени малолетан, глув, нем или тешко болестан, а по оцени суда није у могућности да се сам брани.⁶⁸ У наведеним случајевима је председник већа пре заказивања главног претреса обавештавао главног окривљеног да мора имати браниоца и одређивао му је рок за ангажовање браниоца. Уколико у датом року окривљени није обавестио суд да је узео браниоца, председник већа му је постављао браниоца по службеној дужности. Окривљени нема право приговора против оптужнице јавног тужиоца, трајање истражног затвора није ограничено, понављање кривичног поступка не може да тражи окривљени већ само овлашћени јавни тужилац.⁶⁹

Закоником о кривичном поступку из 1953.године⁷⁰ положај окривљеног је у многоме побољшан у односу на ранији ЗКП. Када је реч о стручној одбрани Законик је дао право окривљеном на браниоца у току целокупног кривичног поступка. О праву да себи узме браниоца окривљени се поучавао још приликом првог испитивања или саопштења решења којим се одређивао притвор. Окривљени је имао право да буде испитан у присуству свог браниоца у току целог кривичног поступка, осим у току извиђаја.

⁶⁶Т. Лукић, *op.cit.*, стр. 507.

⁶⁷Законик о кривичном поступку, *Службени лист ФНРЈ број 97/48*.

⁶⁸ Чл.50 став 1 и 2 Закона о кривичном поступку из 1948.

⁶⁹ Грубач, М., *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2006. године, стр.60.

⁷⁰ Законик о кривичном поступку, *Службени лист ФНРЈ број 40/53*.

Окривљени који је био у притвору је имао право да контактира са својим браниоцем уз ограничења која су постојала и у ЗКП-у из 1948.године као и у Законнику о судском кривичном поступку из 1929.године. Обавезна одбрана је била предвиђена првенствено за малолетнике, нема, глува, или лица која су неспособна да се сама успешно бране. У наведеним случајевима обавезна одбрана је наступала одмах по отварању истраге или после подизања оптужнице, ако је подигнута непосредно после извиђаја. За кривична дела за која је била предвиђена смртна казна или казна строгог затвора дужа од 10 година, односно ако се окривљеном судило у одсуству, окривљени је морао имати браниоца после подигнуте оптужнице. Ако окривљени у наведеним случајевима није сам узео браниоца, председник суда му је постављао браниоца по службеној дужности. За браниоца се постављао адвокат, а уколико у седишту суда није било довољно адвоката, за браниоца се могло поставити друго лице са правничком спремом способно да окривљеном пружи помоћ у одбрани. Адвоката је могао заменити адвокатски приправник.⁷¹ У поступку пред окружним судом адвоката је могао заменити само адвокати приправник који је имао положен адвокатски испит. Пред Врховним судом бранилац је могао бити само адвокат. Законик је предвидео могућност заједничке одбране под истим условима као и ЗКП из 1929.године, као и вишеструку одбрану без ограничења броја адвоката који у овој одбрани могу бити ангажовани.

Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку из 1959.године је предвидео незнатне измене у вези са одбраном окривљеног. Овом новелом је смањена доња граница запрећене казне за постојање обавезне одбране, тако што је било предвиђено да окривљени мора имати браниоца после подигнуте оптужнице ако се поступак води због кривичног дела за које се по закону могло изрећи 10 година строгог затвора. Обавезна одбрана у поступку према малолетницима била је предвиђена када се поступак водио за дело из надлежности већа за малолетнике окружног суда.⁷²

Закон о изменама и допунама ЗКП-а из 1967.године предвидео је значајне измене у побољшању одбране окривљеног. Новелом је дата могућност и право сваком грађанину да у пуној мери користи право на стручну одбрану и заступање у току читавог кривичног поступка, па чак и у истражним радњама које претходе самом отварању истраге. Таквим

⁷¹ Чл. 66. Став 3. Законика о кривичном поступку из 1953. године.

⁷² Т. Лукић, *op.cit.*, стр. 510.

напретком кривичног поступка и пописима који су изражени у новели ЗКП-а, а односе се на улогу браниоца, адвокатура је примила доказ да друштво има велико поверење у њу као јавну службу. За остваривање права грађана на одбрану, сваком је пружена могућност да према свом нахођењу изабере стручног браниоца, адвоката, који ће га заступати, односно бранити током читавог кривичног поступка. Изменама и допунама је прописано да се окривљени већ пре првог испитивања мора поучити о праву да узме браниоца и да бранилац може присуствовати његовом испитивању.⁷³ Присутност браниоца је омогућена и осигурана и код саслушања ради прикупљања претходних обавештења, када се још није знало да ли ће бити против одређене особе бити отворена истрага. Осим тога изменама је прописано да је истражни судија дужан лицу лишеном слободе, које је саопштило да жели да узме браниоца, помоћи да га нађе.⁷⁴ У случајевима обавезне одбране, лицу лишеном слободе, бранилац се постављао по службеној дужности одмах по лишењу слободе, ако такво лице само није узело браниоца или саопштило да неће узети браниоца. Новела такође прописује случајеве када је окривљени морао имати браниоца већ приликом првог испитивања. То је било у случајевима када је окривљени нем, глув, или неспособан да се сам успешно брани. Новела је даље прописала да је истражни судија, у случају када је окривљени изабрао браниоца, био дужан да позове браниоца да присуствује свим истражним радњама. Браниоцу је омогућено да у току истраге ставља предлоге за извршење појединих истражних радњи. Бранилац који је присуствовао истражним радњама могао је предлагати истражном судији да окривљеном постави одређена питања, као и сведоцима или вештацима. Ова питања, по дозволи истражног судије, бранилац је могао поставити непосредно. Бранилац је такође имао право да присуствује и истражним радњама које су се предузимале и пре покретања саме истраге. Члан 157 став 6 Новеле дао је право браниоцу на подношење правних лекова против решења која су донета у току истраге. Бранилац има право увида у списе током читавог кривичног поступка. Такође му је био осигуран контакт са окривљеним кроз читав поступак, и то било писменим путем или лично. Могућност одбране окривљеном је била осигурана и у оним местима где није било довољно адвоката. Наиме, улогу браниоца у таквим случајевима могао је вршити дипломирани правник.

⁷³ Чл.12. Закона о изменама и допунама законика из 1967. године.

⁷⁴ Чл. 147.. Закона о изменама и допунама законика из 1967. године.

Законом о изменама и допунама ЗКП-а из 1973.године предвиђена је само једна измена у вези са одбраном окривљеном и она се у одређеној мери односила на ограничење коришћења тог права. Наиме, одредбом члана 72 став 2 ЗКП-а било је предвиђено да се у току претходног поступка браниоцу могло, изузетно, привремено ускратити разматрање појединих списа или разгледање предмета када су то захтевали посебни разлози одбране или безбедности земље.⁷⁵

Закон о кривичном поступку из 1976.године донео је значајне измене у вези са одбраном окривљеног. Ове измене се првенствено односе на обавезну одбрану. Наиме ЗКП-ом било је предвиђено да окривљени мора имати браниоца већ приликом првог испитивања када се поступак водио због кривичног дела за које се могла изрећи смртна казна.⁷⁶ Када се кривични поступак водио због кривичног дела због кога се по закону могло изрећи 10 година затвора или тежа казна, окривљени је морао имати браниоца у време достављања оптужнице. За случај суђења окривљеном у одсуству, окривљени је морао имати браниоца у тренутку доношења решења о суђењу у одсуству. Овом новелом је побољшано право окривљеном да буде испитан у присуству браниоца. Наиме, у случају обавезне одбране окривљени није могао бити испитан у одсуству браниоца у претходном поступку чак и ако окривљени за прво испитивање није обезбедио присуство браниоца у року од 24 часа од момента када је поучен о овом праву.⁷⁷ Уколико би окривљени и поред тога био испитан у одсуству браниоца, процесна санкција се састојала у томе да се на таквом исказу није могла заснивати судска одлука. Уколико је окривљеном била изречена смртна казна, бранилац је имао право да изрази жалбу и против воље окривљеном.

Значајна измена ЗКП-а новелом из 1985.године⁷⁸ се пре свега односи на тренутак до којег траје обавезна одбрана када је бранилац постављен по службеној дужности. У наведеном случају је било предвиђено да обавезна одбрана траје до правноснажности пресуде, а ако је изречена смртна казна, онда и у поступцима по ванредним правним лековима. Предвиђен је и поступак кад окривљени у случају обавезне одбране остане без браниоца а сам не узме другог. У таквом случају председник суда је био обавезан да окривљеном постави браниоца по службеној дужности.

⁷⁵ Г. Спасојевић, *Одбрана окривљеног према унутрашњем и међународном праву*, Београд, 1998, стр.35.

⁷⁶ Чл. 70. Закона о кривичном поступку из 1976. године.

⁷⁷ Чл. 218. Ст.9 Закона о кривичном поступку из 1976. године

⁷⁸ Службени лист ФНРЈ број 14/85.

7.2. Положај браниоца у кривичном поступку према ЗКП-у из 2001.године

У погледу улоге браниоца у кривичном поступку Законик о кривичном поступку из 2001. године⁷⁹ је у односу на претходни ЗКП донео следеће новине: што се тиче вишеструке одбране предвиђено је да окривљени може имати истовремено у поступку највише 5 бранилаца, а сматра се да је одбрана обезбеђена када у поступку учествује један од бранилаца.⁸⁰ Што се тиче облигаторне одбране је предвиђено да окривљени мора имати браниоца већ приликом првог саслушања ако се поступак води због кривичног дела за које се може изрећи казна затвора преко 10 година или тежа казна.⁸¹ Осим тога, окривљени коме је одређен притвор мора имати браниоца док је у притвору. Посебни случајеви обавезне одбране пре кривичног поступка предвиђени су чланом 226 став 9 према коме орган унутрашњих послова може саслушати осумњиченог по правилима која важе за саслушање окривљеног само у присуству адвоката, и у члану 229 став 6 према коме осумњичени мора имати браниоца чим орган унутрашњих послова донесе решење о његовом задржавању.⁸²

Постоје и одређене новине које се односе на комуникацију између окривљеног који се налази у притвору и његовог браниоца. У погледу разговора браниоца са притвореним окривљеником или лицем лишеним слободе став Законика је да бранилац има право на поверљив разговор са осумњиченим који је лишен слободе и пре него је саслушан, и са окривљеним који се налази у притвору. Контрола тих разговора пре првог саслушања и током истраге је дозвољена али само посматрањем не и слушањем. У току слушања бранилац се са окривљеним не може договарати о томе како ће одговорати на питања која су му постављена. Бранилац може саветовати окривљеног који још није испитан да користи своје право и да не износи своју одбрану. То није разговор о садржини исказа који треба дати, већ правни савет о коришћењу једног права: не савет како ће се бранити, већ савет да ли ће се бранити. Контрола разговора пре првог саслушања и токо истраге допуштена је само посматрањем али не и слушањем.

⁷⁹ Законик о кривичном поступку, („Сл. лист СРЈ“ бр. 70/2001 и 68/2002 и "Сл. Гласник РС", бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон, 72/2009 и 76/2010).

⁸⁰ Чл 69. ст. 2. Законика о кривичном поступку из 2001. године.

⁸¹ Чл. 71. ст.1. ЗКП из 2001. године.

⁸² Чл. 226. и 229. ЗКП из 2001. године.

Циљеви које је требало постићи доношењем Законика о кривичном поступку из 2001. пре свега су везани за регулисање питања која се односе на усклађивање са међународним актима које је ратификовала наша земља, као и усклађивање са решењима у компаративним кривичнопроцесним законодавствима и у том смислу стварања нормативне основе за повећање ефикасности кривичног поступка. Претходни Законик о кривичном поступку био је последњи у низу законика који су били одлика континенталне-европске традиције. Овај законик, иако са одређеним недостацима, био је прилагођен српској традицији и наслањао се на до тада постојећи модел преузет из француског права. Суд је био тај који је водио истрагу и који је предузимао доказне радње, он је остваривањем своје делатности доприносио одбрани окривљеног. Према одредбама овог законика створен је нормативни оквир за несметано остваривање права на стручну одбрану осумњиченог.⁸³

7.3. Положај браниоца у кривичном поступку према према ЗКП-у из 2011. године

Усвајањем Законика о кривичном поступку 2011. године⁸⁴ са изменама и допунама који је у примени од 1. октобра 2013.године, Србија је напустила ранију континентално-европску правну традицију и приклонила се уређењу кривичног поступка на основама англосаксонске правне традиције или адверзијалног (страначког) уређења тог поступка.

Најзначајније промене које су уведене новим уређењем кривичног поступка у наш правни систем су тужилачка истрага (раније је постојала судска истрага) и потпуна адверзијална конструкција главног претреса на коме је улога суда у утврђивању истине сведена на изузетак. Наиме, суд може наложити тужиоцу да предузме одређену доказну радњу и када је тужилац одбио предлог окривљеног и његовог браниоца у току истраге, уколико постоје за то оправдани разлози. Такође, суд у току испитивања сведока, вештака и окривљеног од стране других процених субјекта, а не суда, може постављати додатна питања како би се појасниле одређене чињенице, такође нови ЗКП предвиђа да суд у неким случајевима може изводити доказе и по службеној дужности, а ако оцени да су

⁸³чл. 226. ст. 7. ЗКП

⁸⁴Законик о кривичном поступку („Службени гласник РС“ 72/2011; 101/2011; 121/2012; 32/2013; 45/2013.)

изведени докази противречни или нејасни и ако је то неопходно да би се предмет доказивања свестрано расправио.⁸⁵

Најзначајнија новина у вези одбране у новом Законнику о кривичном поступку, односе се пре свега на проширење случајева обавезне одбране окривљеног у кривичном поступку. Наиме обавезна стручна одбрана се знатно проширује, и сада је предвиђена увек када се поступак води због кривична дела за које је запређена казна затвора од осам година и тежа казна. Бранилац је обавезан од првог саслушања, па до правноснажног окончања кривичног поступка. Према овом Законнику, одбрана је обавезна не само ако је окривљени притворен, већ ако је задржан или ако му је забрањено да напушта стан – од лишења слободе, па до правноснажности решења о укидању мере. Закон предвиђа обавезну одбрану и у следећим случајевима: ако је сам скривио неспособност да се брани, ако је због нарушавања реда удаљен из суднице, ако се против њега води поступак за изрицање мера обавезног психијатриског лечења, од почетка преговора са јавним тужиоцем о закључењу споразума и ако се претрес одржава у његовој одсутности.

Осим наведеног, постоји још један новина која је од значаја за одбрану окривљеног, а које се огледа у обавези Адвокатске коморе да у списак који доставља суду наведе датум уписа адвокат у именика адвоката и да води рачуна о томе да практични и стручни рад адвоката у области кривичног права даје основа за предпоставку да ће одбрана бити делотворна. Разлог оваквог решења, које законодавац нуди у новом Законнику о кривичном поступку, јесте да се обезбеди да на списку адвоката који би могли да буду браниоци по службеној дужности, буду они који су довољно квалитетни, односно компетентни.

Закоником о кривичном поступку, Законом о адвокатури, и Кодексом професионалне етике одређен је положај браниоца у кривичном поступку, као скуп његових права и дужности.

7.3.1. Права браниоца

Бранилац је снабдевен одговарајућим правима која су изведена из основног права окривљеног – право на одбрану. Установљавањем ових права настоји се омогућити делотворна одбрана у кривичном поступку и бранилац треба да их користи да би ефикасна

⁸⁵Чл. 15. Ст. 4. ЗКП

заштитио интересе окривљеног.⁸⁶ Нека од тих права везана су за одређене фазе поступка, док поједина права бранилац има током читавим поступка. Браниоцу, пре свега, припада опште овлашћење да у корист окривљеног предузима све радње које може предузети сам окривљени, а од законом установљених права најважнија су:

*1) Право да разматра списе и разгледа прибављене предмета који служе као доказ*⁸⁷ – За успешну одбрану од изузетног је значаја да окривљени и његов бранилац сазнају на којим се доказима заснива оптужба, а то је и суштинска претпоставка за фер суђење. Наиме после доношења наредбе о спровођењу истраге, или после непосредног подизања оптужнице, а и пре тога ако је окривљени саслушан, у складу са одредбама овог законика бранилац има право да разматра списе и разгледа предмете којислуже као докази. Исто законско решење постојало је и у Законнику о кривичном поступку из 2001. године. Међутим разлике ипак постоје, а што је последица управо новог типа истраге. Према ЗКП-у из 2001. Године, окривљени и његов бранилац стичу право на разматрање списка и разгледање предмета које служе као доказ, јер је саслушање окривљеног претпоставка за доношење решења о спровођењу истраге. Нови тип истраге међутим, не предпоставља ни такав услов а ни такав редослед. Истраге се покреће наредбом јавног тужиоца за чије доношење саслушање осумљиченог није процесна претпоставка. Наиме саслушање осумљиченог и доношење наредбе о спровођењу истраге нису ни у каквој временској и формалној кореалцији. То ипак не значи да јавни тужилац може одлагати саслушање осумљиченог само да би отклони основни предуслов за стицање права да бранилац и осумљичени изврше увид у списе и доказни материјал. Право окривљеног да одмах буде саслушан, иако није изричито наведено, оно се подразумева. На коришћење тог права он мора да буде поучен одмах након изјаве да ће да изнесе своју одбрану. Наиме у чл. 303 ЗКП-а превиђено је да након саслушања осумљиченог, јавни тужилац има обавезу да осумљиченом и његовом браниоцу омогући да у року довољном за припремање одбране размотре списе и разгледају предмете, и да се након тога изјасне да ли предлажу предузимање додатних доказних радњи. На први поглед једнакост оружја више је заступљена у ЗКП-у из 2001. године, према коме је бранилац имао безрезервно право на приступ списима и предметима након саслушања окривљеног, међутим овде није

⁸⁶Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *Кривично процесно право, општи део*, центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2006., стр. 196.

⁸⁷Чл. 71. ст. 3 ЗКП

постојола обавеза јавног тужиоца да одбрани представи све доказе којима располаже, него је део тих доказа могао да задржи заклоњене до главног претреса, а што је предвиђено ЗКП-у из 2011. године.⁸⁸

2) *Право да прочита кривичну пријаву записник о увиђају и налаз и мишљење вештака*⁸⁹ – да би уопште могао да пружи стручну помоћ лицу против којег је уперен казнени захтев, потребно је да бранилац благовремено сазна за шта се он терети. Као последица промене типа истраге, више нема захтева за спровођење истраге, које су окривљени и бранилац такође имали право да прочитају. Предвиђено да бранилац има право да непосредно пре првог саслушања осумњиченог прочита кривичну пријаву, и да се то право увек односи и на увид о податке о врсти и броју доказа, без обзира на то да ли су ови подаци наведени у самој кривичној пријави или у другачије именованом или неименованом акту који је уз пријаву приложен.

3) *Право на поверљив разговор са окривљеним и неометану преписку*⁹⁰ – питање слободе комуницирања између браниоца и окривљеног поставља се, разумљиво, само када је окривљеном ограничена лична слобода. У тој ситуацији, потпуно слободан њихов међусобни контакт могао би бити злоупотребљен, а забрана или прекомерна ограничења комуницирања угрозила би егзистенцију права на браниоца, те се извесна или само неопходна цензура њиховог непосредног општења и дописивања показују као нужна мера. Та контрола, међутим, не сме да угрози уставно право свакога да несметано општи са својим браниоцем (чл. 33, ст. 2. Устава). Отуда, у кривичном поступку садржину овог права у бити чине две гаранције везане за комуницирање браниоца и осумњиченог, односно окривљеног – *право на поверљив разговор и право на преписку*.⁹¹

- Бранилац има право на поверљив разговор са осумњиченим који је лишен слободе пре него буде саслушан, као и са окривљеним који се налази у притвору, такође пре његовог саслушања. Иако је реч о поверљивом разговору, он се не одвија без икаквог надзора. Контрола овог разговора пре првог саслушања и током истраге допуштена је само посматрањем, али не и слушањем. Допуштено је да бранилац саветује окривљеног и за

⁸⁸ Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, *Коментар Законика о кривичном поступку*, ЈП Службени гласник, Београд 2012, стр. 232.

⁸⁹ чл. 71. ст.2. ЗКП

⁹⁰ Чл.71. ЗКП

⁹¹ Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *op. cit.*, стр.197.

време самог саслушања, али се бранилац са окривљеним не може договарати о томе како да одговори на питање које му је већ постављено.

- За све време док је окривљени у притвору бранилац може с њим да се дописује (*право на преписку*), али је та преписка током истраге подложна извесној цензури. Њихово међусобно писмено општење може бити контролисано само под условом ако има разумног основа за веровање да се оно користи за покушај организовања бекства, утицање на сведоке, застрашивање сведока или какво друго ометање истраге.

Оваква садржина права браниоца на непосредни контакт и дописивање са окривљеним представља напредак у односу на раније старије законске регулативе, по којој, право на разговор и дописивање уопште није постојало пре саслушања окривљеног, односно осумњиченог, а контрола комуницирања браниоца са притвореним окривљеним била је далеко строжа.

4) *Право да присуствује саслушању окривљеног, односно осумњиченог*⁹² – бранилац има право да присуствује сваком саслушању окривљеног, односно осумњиченог, његовом првом али и сваком поновљеном саслушању у даљем току поступка. Према одговарајућим одредбама Законика о кривичном поступку, право је браниоца да присуствује саслушању осумњиченог пре доношења решења о спровођењу истраге, односно саслушању окривљеног у кривичном поступку. Браниоцу се ни у истрази више не може ускратити право да присуствује саслушању окривљеног, као што је то до сада било могуће из разлога одбране и безбедности земље. Осумњичени се може саслушати без присуства браниоца, само у случају кад одбрана није обавезна, под условом да се изричито одрекне тог права или кад се по самом закону његово понашање изједначава са одрицањем. Изван тих случајева на исказу осумњиченог (окривљеног) датом без присуства браниоца не може се заснивати пресуда.

5) *Право да прикупља и износи доказе у корист окривљеног* – током целог кривичног поступка, у свакој фази, бранилац има право да предлаже утврђивање чињеница који иду у корист окривљеног и да, ради њиховог доказивања, прикупља доказе и предлаже суду да их изведе.

⁹² Чл. 68. ст. 4. ЗКП

6) Право да присуствује истражним радњама⁹³– бранилац је овлашћен да присуствује свим истражним радњама; саслушање окривљеног, о чему је већ било речи, увиђају и саслушању вештака, претресању стана, и саслушању сведока. Да би бранилац то право могао да створи, јавни тужилац је дужан да га о времену и месту њиховог извођења, на погодан начин обавести. У погледу обавештења о истражним радњама, бранилац има предност у односу на окривљеног – довољно је да бранилац буде обавештен, у ком случају обавештење окривљеног може изостати. Присуство браниоца истражним радњама ничим није ограничено нити закон поставља било какве услове. Недолазак браниоца не спречава предузимање истражне радње због које је позван, изузев саслушања окривљеног. Кад присуствује спровођењу истражне радње, бранилац има право да активно учествује: да поставља питања окривљеном, вештаку или сведоку ради разјашњења стања ствари, да од стручног лица кад га суд ангажује тражи додатна објашњења, да ставља примедбе на извођење истражне радње и захтева да се оне унесу у записник и да предлаже извођење појединих доказа.⁹⁴

7) Право да изјављује приговор против оптужнице– Поред окривљеног и бранилац има право на изјављивање приговора против подигнуте оптужнице. Он је овлашћен да изјави приговор и без посебног овлашћења окривљеног, али не и против његове воље.

8) Право да присуствује главном претресу⁹⁵ – Бранилац се обавезно позива на главни претрес на коме има право да присуствује. Активност браниоца управо овде долази до изражаја, поготово у доказном поступку и завршној речи. Улога браниоца на главном претресу нарочито је значајна приликом саслушања оптуженог којег брани, у доказном поступку и завршној речи странке. Током целог главног претреса бранилац има право да се договара са оптуженим и саветује га како да постави и реализује своју одбрану, као и да поставља питања оптуженом кад га суд саслушава. У доказном поступку има право да поставља питања сведоцима и вештацима, да ставља примедбе на ток претреса и извођење доказа. У завршној речи бранилац је овлашћен да анализира и оцењује изведене доказе, пледира у корист оптуженог и реплицира овлашћеном тужиоцу.⁹⁶

⁹³ Чл. 300. ЗКП

⁹⁴ Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *op. cit.*, стр.199.

⁹⁵ Чл. 336. ст. 2. ЗКП

⁹⁶ Ч. Стевановић, В. Ђурђић, *op. cit.*, стр.199.

9) Право да у корист окривљеног изјављује правне лекове – Против одлука суда којим се окончава кривични поступак и против појединих одлука које доноси у току поступка, бранилац има право да изјављује правне лекове, редовне и ванредне, и то без посебног овлашћења окривљеног. Међутим, бранилац не може предузети ни једну радњу којој се окривљени противи, ма колико она објективно могла бити од користи окривљеном.⁹⁷ Изузетак је жалба против пресуде којом је изречена казна затвора у трајању од тридесет до четрдесет година, коју је бранилац дужан да изјави и против воље окривљеног. Бранилац је овлашћен је и да под одређеним условима учествује у поступку пред судом правног лека – да присуствује седници већа другостепене и трећестепене судске инстанце.

10) Право на награду и накнаду трошкова – За стручну помоћ коју пружа окривљеном, бранилац има право на награду и нужне издатке. Трошкове браниоца сноси окривљени, осим ако по закону не падају на терет буџетских средстава.

7.3.2. Дужности браниоца

Поред права, бранилац има у поступку и одговарајуће дужности којима се осигурава да стручну одбрану стварно и професионално врши. Бранилац у складу са чланом 72. Законика о кривичном поступку дужан да:

1) поднесе органу поступка пуномоћје без одлагања – обавеза је браниоца да без одлагања поднесе органу поступка пуномоћје за заступање, односну одбрану окривљеног, то могу учинити и лица која у складу са законом могу окривљеном узети браниоца. Ову обавезу нема окривљени кога је бранилац овластио усмено на записник;

2) пружи окривљеном помоћ у одбрани стручно, савесно и благовремено – Законом о адвокатури предвиђена је обавеза и дужност адвоката да правну помоћ пружа стручно и савесно, и у складу са законом, статутом АКС и Кодексом професионалне адвоката;⁹⁸

3) не злоупотреби права у циљу одуговлачења поступка – бранилац не сме да злоупотребљава права која има у циљу одуговлачења поступка. Наиме суд има овлашћење да савку делатност браниоца која је усмерена на злоупотребу права спречи;

⁹⁷ Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 234.

⁹⁸ Статут Адвокатске коморе Србије, („Сл. Гласник РС“ бр. 85/2011, 78/2012, 86/2013.)
Кодекс професионалне етике адвоката, („Сл. Гласник“ бр. 27/2012.)

4) упозори окривљеног на последице одрицања или одустајања од права – Претпоставка за настанак овакве обавезе, је чињеница да окривљени претходно упознат са својим правима и да је браниоцу саопштио своју вољу да се тог права одрекне или да од њега одустане. Дакле дужност је браниоца, да пре свега провери да ли је окривљени упознат са својим правима, и ако није да га упозна а онда и да га упозори на последице одрицања и одустајања од права;

5) пружа правну помоћ окривљеном у року од 30 дана од дана када је отказао пуномоћје, ако пре истека тог рока не буде изабран бранилац у складу са чланом 75. став 1. овог законика – ако откаже пуномоћје бранилац је дужан да окривљеном пружа правну помоћ док не изабере другог браниоца, али не дуже од тридесет дана од дана кад је пуномоћје отказано. У овом периоду, бранилац је дужан да у корист окривљеног предузима све потребне радње. Ако окривљени изјави органу поступка да одбија браниоца постављеног по службеној дужности и да жели да се брани искључиво сам, бранилац по службеној дужности има знатно сужена овлашћења, јер му је за разлику кад окривљени не одбија формалну одбрану, сад допуштено само да изнесе завршну реч ако се окривљени томе изричито не противи, а да остале радње предузима на захтев или уз изричиту сагласност окривљеног. Реч је о једној врсти браниоца у приправности који има четири основне дужности и то да:

1) буде упознат са садржајем доказних радњи и садржајем и током главног претреса – најпотпуније упознавање састојало би се и од присуства доказним радњама и од читања исправа и записника о спроведеним доказним радњама.

2) Окривљеном даје објашњења и савете писаним путем, ако окривљени одбије да са њим разговара – бранилац је дужан да окривљеном даје објашњења и савете у непосредном контакту, или писаним путем уколико окривљени одбија комуникацију са браниоцем.

3) Присуствује радњама у поступку и да изнесе завршну реч уколико се окривљени томе изричито не противи – бранилац је у обавези да присуствује свим доказним радњама у поступку и да изнесе завршну реч уколико се окривљени томе изричито не противи. Ако се окривљени изричито противи присуству браниоца процесним радњама, бранилац је ове обавезе ослобођен, али му нико не може ускратити право да тим радњама присуствује. У случају завршне речи, уколико се изношењу завршне речи од

стране браниоца окривљени изричито противи, не само да је бранилац ослобођен ове дужности, већ му ни суд не би смео дозволити да завршну реч изнесе.

4) На захтев окривљеног или уз његову изричиту сагласност изјави редовани правни лек и предузима друге радње у поступку – за изјављивање правних лекова и предузимање других радњи у поступку неопходна је изричита сагласност окривљеног. Бранилац у овом случају није лишен обавезе из члана 433. став 6.⁹⁹

VIII ПРЕСТАНАК ДУЖНОСТИ БРАНИОЦА

Права и дужности браниоца трају по логици ствари до окончања кривичног поступка, поводом кога је ангажован, односно постављен. Права и дужности браница трају и док је на снази пуномоћје или док одлуком надлежном органа бранилац не буде разрешен.

На основу изнетог долазимо до закључка да права и дужности браниоца престају:

- 1) Опозивом или отказом пуномоћја;
- 2) Разрешењем.¹⁰⁰

8.1. Опозив и отказ пуномоћја

Пуномоћје опозива давалац, а отказује бранилац. До опозива или отказа пуномоћја може доћи без навођења разлога, међутим то не значи да за отказ пуномоћја не треба да постоје разлози који би морали да буду у складу са Кодексом. Бранилац има обавезу да откаже пуномоћје из истих разлога уз којих је морао или могао да одбије одбрану. Тако на пример оправданим разлозима сматра се, између осталог, и ако су захтеви окривљеног очигледно супротни његовим интересима, ако окривљени према адвокату испољава неповерење или непристојан однос али и у другим случајевима предвиђеним Кодексом професионалне етике адвоката.¹⁰¹

⁹⁹ На основу наведеног члана бранилац је дужан да изјави жалбу на пресуду којом се окривљеном изриче казна затвора од 30 до 40 година, чак и када се окривљени томе изричито противи.

¹⁰⁰ Чл.79 Законика о кривичном поступку, („Сл. Гласник РС“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014)

¹⁰¹ Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, *Коментар Законика о кривичном поступку*, ЈП Службени гласник, Београд 2012, стр. 254.

Не сматрају се оправданим разлозима за отказ пуномоћја личне особине окривљеног, тежина кривичног дела, висина запрећене казне, начин материјалне одбране, револт који је кривично дело изазвало у јавности и понашање оштећених.

Бранилац има обавезу да о отказу пуномоћја одмах обавести орган који води поступак, као и да окривљеном пружа правну помоћ, у року од 30 дана од дана обавештења, осим уколико га странка није изричито ослободила или ако то није супротно прописима.

8.2. Разрешење браниоца

Разрешење браниоца представља озбиљно задирање у независност адвокатске професије. Због тога треба обезбедити процесне гаранције које ће могуће грешке и злоупотребе свести на што је могуће мању меру. О разрешењу браниоца одлучује судија за претходни поступак, председник већа, претресно веће, односно судија појединац, на предлог јавног тужиоца или по службеној дужности.¹⁰² Пре доношења одлуке, суд је дужан да позове окривљеног и браниоца да се изјасне о разлозима за разрешење у року од 24 часа и приложе доказе за своје тврдње. Суд ће их упозорити да ће у случају изостанка изјашњења или доказа, одлука бити донета на основу расположивих података. Жалба против решења о разрешењу браниоца не задржава његово извршење. Против решења о разрешењу браниоца који не испуњава услове да буде бранилац у конкретном предмету, жалба није дозвољена. ¹⁰³

Изабрани бранилац ће бити разрешен¹⁰⁴:

1) Ако постоји неки разлог због којих не може бити бранилац у конкретном предмету – изабрани бранилац ће бити разрешен у случају када се утврди да није ни могао стећи својство браниоца, или да су такви разлози наступили накнадно, ако је разрешење последица неделотворне дисциплинске мере, ако прибегава злоупотреби права или ако не испуњава своје дужности.

2) Ако после опомене и новчане казне настави да нарушава ред – Јавни тужилац у току истраге може окривљеном изрећи опомену, уколико нарушава ред за време извођења доказних радњи. Ако и после опомене настави да нарушава ред, новчану казну изриче му судија за претходни поступак, који га у случају да ни казна не уроди плодом, разрешава. У

¹⁰² Чл. 81. ЗКП

¹⁰³ С. Бркић, *Кривично процесно право I*, Нови Сад, 2014, стр.192.

¹⁰⁴ Чл. 80. ЗКП

току кривичног поступка, на главном претресу, браниоца који и после изречене казне настави да нарушава ред, веће искључује из даљег поступка.

3) Ако против њега буде покренут кривични поступак због основане сумње да је у вези са истим предметом учинио кривично дело спречавање и ометање доказивања или бекство и омогућавање бекства лица лишеног слободе – услов за разрешење у овом случају јесте да је кривични поступак покренут због основане сумње да је у вези са тим предметом учинио ма које од наведених кривичних дела.

4) Ако му је пуномоћје поново дато након опозива или отказа пуномоћја, а до тога је очигледно дошло у циљу злоупотребе права – у овом случају потребно је у сваком конкретном случају утврдити да ли је поновно давање пуномоћја резултат неспоразума, погрешке или заблуде браниоца и властодавца, или је до тога дошло искључиво са циљем злоупотребе права.

5) Ако суд закључи да би заједнички бранилац штетио интересима одбране, уколико се саокривљени не договоре о избору браниоца – када више окривљених има заједничког браниоца, а постоје сметње предвиђење чланом 78. став 1 ЗКП-а, а окривљени се притом нису договорили кога ће од њих бранилац надаље бранити, долази до разрешења браниоца.

6) Ако се окривљени који има више од пет бранилаца не определи које ће браниоце задржати – када окривљени има више од пет бранилаца, а окривљени се није изјаснио који браниоци ће наставити да му пружају правну помоћ, долази до аутоматизма презумције да ће окривљеног бранити првих пет адвоката по редоследу предаје или давања пуномоћја на записник.¹⁰⁵

Бранилац по службеној дужности, поред прва три наведена разлога, биће разрешени у следећим случајевима:

1) Ако окривљени или његови процесни супститути узму другог браниоца – уколико окривљени или његови супститути у току кривичног поступка ангажују другог браниоца, бранилац по службеној дужности ће бити разрешен. Оваква законска регулатива последица је права окривљеног да сам изабере браниоца, и да изабрани бранилац има предност у односу на постављеног.

2) Ако помоћ коју пружа окривљеном у одбрани није стручна, савесна и благовремена – уколико бранилац постављен по службеној дужности у пружању правне помоћи

¹⁰⁵Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, *op. cit.*, стр. 257.

окривљеном поступа нестручно, несавесно или неблаговремено, биће разрешен. Оно што се овде јавља као проблем јесте начин утврђивања врсте и мере нестручности и несавесности, али и чињеница да се о разрешењу одлучује по службеној дужности а на предлог јавног тужиоца, а не окривљеног или надлежног органа адвокатске коморе. Међутим, сматра се да суд и јавни тужилац интервенишу само онда када су пропусти у раду браниоца очигледни.

3) Ако су услед промене имовинског стања окривљеног престали да постоје разлози за одбрану сиромашног – бранилац постављен окривљеном због тога што према свом имовинском стању није могао да га плати, биће разрешен када промена имовинског стања такво плаћање омогући. Наиме сматра се да би аутоматско разрешење браниоца у поодмаклој фази кривичног поступка могло да угрози правичност суђења. Због тога би можда боље решење било да се, да се у таквим ситуацијама уместо разрешења, окривљеном наметне обавеза плаћања постављеног браниоца, осим ако не изабере другог браниоца.

Јавни тужилац или председник суда ће извести надлежну адвокатску комору ако је бранилац разрешен из следећих разлога:

- 1) Ако после опомене и изречене новчане казне настави да нарушава ред;
- 2) Ако против њега буде покренут кривични поступак због основане сумње да је у вези са истим предметом учинио кривично дело спречавање и ометање доказивања или бекство и омогућавање бекства лица лишеног слободе;
- 3) Ако му је пуномоћје поново дато након опозива или отказа пуномоћја, а до тога је очигледно дошло у циљу злоупотребе права;
- 4) Ако окривљеном не пружа помоћ у одбрани стручно, савесно и благовремено.¹⁰⁶

Сврха овог обавештења је евентуално покретање дисциплинског поступка пред органима адвокатске коморе. У статуту адвокатске коморе Србије прописано је да тежу повреду дужности адвоката представља и несавестан и противзаконити рад, недостојно иступање пред судом, одавање професионалне тајне, фалсификовање записника и друге документације, или тежа повреда Кодекса. Осим у Закону о адвокатури и Статуту АКС прописана је и могућност привремене забране рада адвоката у случају да је против њега

¹⁰⁶ Чл 81. ЗКП

покренут кривични или дисциплински поступак који га чини недостојним професије.¹⁰⁷ Надлежна судоватска комора решењем одлучује о трајању привремене забране и одређује адвокату привременог заменика.

IX ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ НА ТЕМУ „СТРУЧНА ОДБРАНА ОКРИВЉЕНОГ“

9.1. Опис истраживања

Истраживање је спроведено у Основном суду у Лесковцу и конципирано је тако да је извршен увид и анализа 20 кривичних предмета, који су правноснажно и извршно окончани. Методом случајног узорка обухваћени су предмети за кривична дела за која је прописана казна затвора изнад осам година, дакле где постоје услови за обавезну одбрану. У половини предмета, тачније у 10 предмета поступали су избрани бранилац, док су у другој половини поступали браниоци по службеној дужности. Детаљним прегледом предмета, истраживач је извршио анализу активности браниоца на самом главном претресу у погледу испитавања окривљеног, оштећеног и сведока. Такође, са посебном пажњом извршена је и анализа завршних речи бранилаца окривљених, а све са циљем да се утврди залагање и труд избраног браниоца и браниоца по службеној дужности, у пружању одбране окривљеном.

Након прикупљања података, истраживач је извршио анализу резултата.

9.2. Предмет истраживања

Сагледавање поступања избраних бранилаца и бранилаца по службеној дужности на самом главном претресу у погледу испитавања окривљеног, оштећеног и сведока, и анализа садржине и структуре завршних речи избраних бранилаца и бранилаца по службеној дужности.

9.3. Циљеви и задаци истраживања

Циљ истраживања је да се утврди да ли је активност и залагање избраног браниоца у погледу испитивања окривљеног, оштећеног и сведока већа од активности и залагања бранилаца по службеној дужности. Такође, циљ истраживања је и да ли завршне речи

¹⁰⁷ ЧЛ. 42 Закона о адвокатури и чл. 192 Статута АКС.

изабраних бранилаца и бранилаца по службеној дужности представљају одговоре на наводе завршне речи тужилаца и да ли и у којој мери представљају брижљиву оцену и анализу свих изведених доказа у току поступка.

Задатак истраживања је да се изврши увид у списе предмета Основног суда у Лесковцу одабраних методом случајног узорка, и да се у разгледаним предметима утврди активност бранилаца, у смислу испитивања окривљеног, оштећеног и сведока приликом њиховог саслушања, као и да се прегледа садржина завршних речи изабраних бранилаца и бранилаца по службеној дужности.

9.4. Хипотезе истраживања

1. Изабрани браниоци у свим предметима у којима поступају учествују у саслушању окривљеног, оштећеног и сведока, путем директног и унутарног испитивања.
2. Завршне речи изабраних бранилаца садрже одговоре на наводе завршних речи тужилаца и представљају брижљиву оцену и анализу свих изведених доказа у току поступка.

9.5. Узорак и метод истраживања

Узорком је обухваћено 20 предмета, одабраних методом случајног узорка, односно десет предмета у којима је поступао изабрани бранилац и десет предмета у којима је поступао бранилац по службеној дужности, и то за следећа кривична дела: насиље у породици из чл. 194 КЗ-а; тешка крђа из чл. 204 КЗ-а; пореска утаја из чл. 229 КЗ-а; тешка телесна повреда чл. 121 КЗ-а; разбојништво из чл. 206 КЗ-а; недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја из чл. 348 КЗ-а; злоупотреба службеног положаја из чл. 359 КЗ-а;

Методи који су коришћени приликом истраживања су правно догматски метод и метод упоређивања.

9.6. Анализа резултата истраживања

На основу 20 предмета, одабраних методом случајног узорка, у просторијама Основног суда у Лесковцу, дошло се до следећих података и закључака.

Увид у списе предмета, као једна од основних активности која је неопходна како би се бранилац упознао са оптужбом, самим тим и са кривичним делом које се окривљеном

ставља на терет, углавном је вршено непосредно, у року од неколико дана од предаје пуномоћја за заступање, односно пријема решења којим се адвокат поставља као бранилац по службеној дужности. На првом претресу, а у складу са новим ЗКП-ом, где је неопходно да и оптужба и одбрана изнесу своје доказе, браниоци по службеној дужности су се углавном слаглашавали са предложеним доказима тужилаштва, без предлагања доказа. Док су изабрани браниоци у скоро свим предмети предлагали саслушање сведока одбране. У току поступка су се углавном изводили следећи докази: саслушање окривљеног, саслушање оштећеног, саслушање сведока и различите врсте вештачења.

На самом главном претресу, у већини предмета односно, у 8 од укупно 10 у којима су поступали браниоци по службеној дужности, није постојала активност ових бранилаца на самом главном претресу. Приликом извођења доказа, пре свега приликом саслушања самог окривљеног, браниоци углавном нису имали питања за окривљеног, те у то смислу нису ни учествовали у његовом саслушању. Овакво поступање бранилаца, који су поступали по службеној дужности у напред наведеним предметима, би се веома тешко могло оправдати, посебно ако се има у виду да тај исказ окривљеног служи пре свега као главно средство одбране окривљеног у кривичном поступку, и да је од изузетног значаја каква је садржина истог. Већина бранилаца се код оваквог стања брани наводима, да они заједно са окривљеним припремају одбрану. Тако да је њима у целости позната садржина самог исказа окривљеног, и да не посоји потреба за њиховом активношћу приликом његовог саслушања, у смислу испитивања окривљеног на самом главном претресу.

У току поступка приликом извођења доказа саслушавани су и оштећени и сведоци. Ситуација је слична као и код саслушања окривљеног, само у неколико предмета, тачније у 2 од 10, постоји активност бранилаца по службеној дужности приликом испитивања сведока и оштећеног. Активност браниоца у извођењу овог доказа углавном се огледа само у изношењу примедби на исказе сведока, који су у супротности са наводима одбране. Већина браниоца овакво своје поступање брани ставом да је некада неотребно постављати питања, јер се сведок у потпуности изјаснио на све околности које су меродавне за сам догађај који је предмет судског поступка. Док други наводе, да је боље и не питати ништа сведока, него питати нешто погрешно, односно нешто што би могло да иде на штету одбрани окривљеног.

Завршне речи бранилаца по службеној дужности су углавном доста, могло би се рећи оскудне, без навођења конкретних околности, чињеница, података, исказа сведока, или других изведених доказа, или података до којих се дошло у току поступка који би потврдили пресуду коју одбрана тражи. У већини предмета, или тачније у 6 од 10, завршне речи бранилаца су скоро идентичне. Наиме завршне речи браниоца састоје се од свега неколико реченица, у којима се наводи да тужилаштво није доказало своје тврдње, да нема довољно доказа на основу којих би се окривљени могао огласити кривим, али без навођења конкретних разлога и чињеница. Могло би се рећи да постоји један шаблон, који се користи у случајевима одбране по службеној дужности.

У предметима у којим су поступали избрани браниоци ситуација је знатно другачија. Извршен је увид у 10 предмета у којима је поступао избрани бранилац, његова активност и залагање углавном долазе до изражаја на самом главном претресу, и то управо приликом извођења доказа саслушања. Посебно се запажа његово ангажовање приликом саслушања окривљеног али и сведока одбране.

Код саслушања окривљеног, у сви предметима у којим је извршен увид, браниоци су постваљали питања окривљеном и на тај начин усмеравали окривљеног у ком правцу би надаље требало да се изјашњава. Осим тога, браниоци су често питањима наводили окривљеног да изнесе неке чињенице које је заборавио да изнесе током саслушања, а које су битне за саму одбрану. Управо оваквим активностима и сами браниоци су учествовали у формирању комплетаног исказа окривљеног, који представља главно средство одбране, од кога у великом броју случајева зависи исход самог поступка. Приликом саслушања извођења доказа саслушањем сведока и оштећеног, посебно се запажа активност бранилаца приликом саслушања сведока одбране. Браниоци су често постављали питања сведоцима, настојећи да на тај начин усмере сведоке на изјашњавање о околностима и чињеницама којима би се потврдили наводи одбране. Такође на овај начин браниоци су у већем броју случајева, обухваћеним узорком, успели да питањима разоткрију и тзв. „научене сведоке“. Наиме реч је о сведоцима који се често наводе као очевидци догађаја, а у ствари сам догађај им је познат из приче других лица, најчешће оштећеног. Овакви случајеви у пракси су врло чести, без обзира на чињеницу да сведок увек буде обавештен да се давање лажног исказа сматра кривичним делом. Разлог томе је чињеница да и када се утврди да је лице дало лажан исказ пред судом, ретко буде процесуирано.

Посебно је интересантна структура завршних речи изабраних бранилаца. Наиме браниоци су сажето и прецизно указали на све чињенице на којима се заснива одбрана, пре свега браниоци су се изјашњавали на завршне речи тужилаца и пуномоћника оштећених, наводећи разлоге због којих суд треба да одбије одређени оптужни акт, односно из којих разлога сматрају да је исти неоснован. У другом делу завршних речи браниоци су наводили чињенице, околности, податке до којих се дошло у току поступка, а који потврђују наводе одбране. Такође, запажа се и да су браниоци детаљно извршили анализу исказа сваког од сведока, имајућу у виду да су се у завршним речим позивали на исказе сведока, наводећи делове исказа, који потврђују наводе одбране. Браниоци су у завршним речима и посебно истицали постојање евентуалних олакшавајућих околности, што је од великог значаја, јер управо се те околности узимају у обзир приликом одмеравања казне.

9.7. Провера постављених хипотеза

Квалитет одбране окривљеног зависи од залагања и труда браниоца, који се могу видети кроз активности које он предузима у самом кривичном поступку, а које се најбоље могу сагледати приликом извођења доказа односно саслушања окривљеног, оштећеног и сведока.

На основу напред наведене анализе резултата, долази се до закључка да је **потврђена прва хипотеза** да изабрани браниоци у свим предметима у којима поступају учествују у саслушању окривљеног, оштећеног и сведока, путем директног и унукрсног испитивања, за разлику од браниоца по службеној дужности.

За квалитет одбране изузетно је битна и брижљива анализа и оцена свих изведених доказа у току поступка. Посебно је битно да се издвоје оне чињенице и околности које потврђују наводе одбране, а на које ће бранилац у завршној речи указати суду. Битно је да бранилац представи своје аргументе на логичан и упечатљив начин, и да на тај начин покаже судији да докази подржавају пресуду коју одбрана тражи.

Анализом напред наведених резултата истраживања долазимо до закључка да је **потврђена и друга хипотеза** да завршне речи изабраних бранилаца садрже одговоре на наводе завршних речи тужилаца и представљају брижљиву оцену и анализу свих изведених доказа у току поступка.

ЗАКЉУЧАК

Стручна одбрана односно одбрана окривљеног која се остварује уз стручну помоћ браниоца, односно адвоката има велики значај за окривљеног, с обзиром да је окривљени углавном правно неука странка, која не поседује потребна знања и вештине које би му помогле у припреми одбране. Интереси и права окривљеног су свакако боље заштићена кад у поступку има браниоца. Положај браниоца у кривичном поступку као што смо видели зависи од фонда његових права и дужности. Како је право на одбрану временом добијало на значају, поправљао се и положај браниоца у кривичном поступку. Данас су браниоцима на располагању низ права, али и дужности утврђених Закоником о кривичном поступку, Законом о адвокатури и Кодексом професионалне етике адвоката.

На основу спроведеног истраживања утврђено је пак да се браниоци, посебно браниоци по службеној дужности мање користе одређеним правима на самом главном претресу. Резултати истраживања показали су да је активност браниоца већа у случају када је ангажован и плаћен од стране окривљеног, за разлику од адвоката који су поступали по службеној дужности. Наиме и једни и други предузимали су нужне и непходне радње у поступку и у том смислу није било пропуста. Међутим, из приложеног истраживања се може видети да је залагање изабраног браниоца за повољнији исход поступка по окривљеног већа. Не искључује се могућност да је један од разлога за овакво поступање бранилаца материјалне природе. Наиме Правилником о висини награде за рад адвоката за одбране по службеној дужности превиђено је: „Адвокат који је постављен за браниоца по службеној дужности у кривичном поступку, има право на награду у висини од 50% од награде предвиђене Тарифом о награда и накнадама трошкова за рад адвоката коју доноси адвокатска комора Србије“.¹⁰⁸ Очигледно постоји потреба да се наведени Правилник измени, и то на тај начин што би правилником било предвиђено да и браниоцима по службеној дужности припада право на награду за одбрану окривљеног у пуном износу, као и када поступају као изабрани браниоци.

Са друге стране потребно је увести и одређене измене, кроз организовање посебне комисије која би вршила повремену контролу рада бранилаца који поступају по службеној

¹⁰⁸Правилник о висини награде за рад адвоката за одбране по службеној дужности, (Сл. Гласник РС“ бр. 23).

дужности. Наиме, требало би при АКС образовати једну посебну етичку комисију, састављену од адвоката. Комисија би била састављена од три адвоката, а њихов избор вршили би сами адвокати на скупштинама. Услов за кандидата за члана ове комисије било би радно искуство од минимум 10 година у бављењу адвокатуром. На овај начин би се обезбедило да у састав комисије буду адвокати са дугогодишњим искуством, који би на основу свог искуства објективно и непристрасно сагледали поступање и залагање бранилаца који поступају по службеној дужности. Комисија би вршила повремену контролу бранилаца која поступају по службеној дужности и то тако што би вршила увиде у списе предмета и присуствовала суђењима, и на тај начин пратили поступање и залагање браниоца, односно њихову активност у предметима у којима поступају. Након тога комисија би сачињавала извештаје и додељивала бодове браниоцима на основу којих би се формирала ранг листа браниоца који поступају по службеној дужности а на чијем врху би се налазио онај бранилац који има највише бодова. Та листа би се достављала надлежној адвокатској комори и била би доступна на увид јавности. Приликом избору браниоца по службеној дужности, органе поступка би ова листа обавезивала, јер би првенство имали пре свега адвокати који се нађу на врху листе. На тај начин би се утицало на адвокате да се више залажу када поступају као браниоци по службеној дужности.

Иначе, када су у питању случајеви постављања браниоца по службеној дужности, у Законику о кривичном поступку се не постављају неки посебни услови за адвоката који се у Закоником одређеним ситуацијама поставља окривљеном, то јест довољно је да се ради о адвокату и да се поштује одређени редослед према списку који председнику суда доставља надлежна адвокатска комора. То није добро, јер би се у ствари, морао поставити само онај бранилац који је заиста способан да окривљеном пружи адекватну правну помоћ у конкретном случају. У том смислу ваљало би као један од услов за одбрану окривљеног предвидети, специјализацију у области кривичног права, као што је то предвиђено у поступку према малоетницима. На овај начин би свакако била побољшана ефикасност одбране.

Сходно свему наведеном, неопходне су измене појединих одредбе закона, али и других правних аката који регулишу права и дужности браниоца у кривичном поступку, а у циљу остваривања квалитетније и ефикасније одбране окривљеног, али и у циљу побољшања положаја браниоца у кривичном поступку.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аћимовић, М., *Допринос браниоца истини у кривичном поступку*, Београд 1966.година;
2. Бркић, С., *Кривично процесно право I*, Правни факултет Универзитет у Новом Саду, Нови Сад 2014.година;
3. Бејатовић, С., М. Шкулић, Г. Илић, *Приручник за примену новог Законика о Кривичном поступку*, 2014. година;
4. Грубач, М., *Кривично процесно право*, Пројурис, Београд 2014.година;
5. Грубач, М., *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2006. година;
6. Грубач, М., Т. Васиљевић, *Коментар законика о кривичном поступку*, Пројурис, Београд, 2013 година;
7. Ђурђић, В., *Кривично процесно право- посебни део*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш 2011.година;
8. Ђурђић, В., *Међународноправни стандарди и заштита људских права у кривичном поступку*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2008 година;
9. Кнежевић, С., *Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Центар за публикацију правног факултета у Нишу, Ниш, 2014;
10. Кнежевић, С., *Кривично процесно право – општи део*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Нишу, Ниш 2015. година;
11. Лукић, Т., *Историјски развој улоге браниоца у кривичном поступку*, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Новом Саду бр.2, Нови Сад 2004. година;
12. Мршевић, З., *Обавезна одбрана у кривичном поступку*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, 1988, бр. 2;
13. Матовски, Н., *Допринос браниоца истини у кривичном поступку*, Нова Југославија, Врање, 1984. године;
14. Спасојевић, Г., *Одбрана окривљеног према унутрашњем и међународном праву*, Војноиздавачки завод, Београд, 1998. година;
15. Стојановић, П., А. Игњатовић, *Кривично процесно право*, Привредна академија у Новом Саду, Нови Сад 2007.година;
16. Станковић, Д., *Карактер и значај права одбране окривљеног у кривичном поступку*, Гласник адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, 1981;
17. Стевановић, Ч., В. Ђурђић, *Кривично процесно право – општи део*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Нишу, Ниш 2006. година;
18. Џековић, С., *Положај браниоца у кривичном поступку*, Правне теме, часопис департмана за правне науке Универзитета у Новом Пазару, Нови Пазар, 2014. година;
19. Шкулић, М., *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитет у Београду, Београд 2015.година;
20. Шкулић, М., *Противуставни карактер новог Законика о кривичном поступку*, Правни живот, Београд, бр. 9/2012;
21. Шкулић, М., *Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка*, у: "Crimen" – часопис за кривичне науке, број 2/2013, Правни факултет универзитета у Београду и институт за упоредно право у Београду, Београд 2013. година.

Законски текстови

1. Законик о кривичном поступку, („Сл. гласник РС“ 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014);
2. Законик о кривичном поступку, („Сл. гласник РС“ 70/2001, 68/2002, 58/2004, 85/2005, 115/2005, 49/2007, 72/2009, 76/2010, 85/2005-99, 46/2006-3, 49/2007-3, 122/2008-3, 20/2009-3);
3. Закон о адвокатури, („Сл. Гласник РС“ 31/2011 И 24/2012- одлука УС);
4. Законик о судском кривичном поступку за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1929. године;
5. Законик о кривичном поступку из 1948. године, *Службени лист ФНРЈ број 97/48*;
6. Законик о кривичном поступку из 1953. године, *Службени лист ФНРЈ број 40/53*;
7. Статут Адвокатске коморе Србије, („Сл. Гласник РС“ бр. 85/2011, 78/2012, 86/2013);
8. Кодекс професионалне етике адвоката, („Сл. Гласник“ бр. 27/2012.);
9. Правилник о висини награде за рад адвоката за одбране по службеној дужности, („Сл. Гласник РС“ бр.2 од 9. Јануара 2004; 32/24, 8/05 и 10/2006, 53/06, 104/06);
10. Међународни пакт о грађанским и политичким слободама од 16. децембра 1966. године;
11. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима од 16. децембра 1966.године;
12. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода од 04. септембра 1950. године;

САЖЕТАК

Право на одбрану представља једно од основних људских права, чијом реализацијом окривљени добија шансу да се супротстави оптужби. Од права на одбрану треба разликовати саму одбрану која представља процесну делатност усмерену на побијање оптужбе, у целини или делимично. Одбрану врши пре свега сам окривљени, али оно што је за окривљеног од великог значаја јесте могућност да има браниоца, односно стручно, правно образовно лице које ће се на адекватан и равноправан начин супротставити оптужби. Бранилац је носилац стручне одбране, бранилац има специфичан положај у кривичном поступку, није странка а није ни основни процесни субјекат. Специфичан положај браниоца у кривичном поступку одређен је фондом права и дужности које нису само одређене Закоником о кривичном поступку, већ и Законом о адвокатури и Кодексом професионалне етике. Најзначајнија права окривљеног јесу: *право да разматра списе и разгледа прибављене предмета који служе као доказ, право да прочита кривичну пријаву, записник о увиђају и налаз и мишљење вештака, право на поверљив разговор са окривљеним и неометану преписку, право да присуствује саслушању окривљеног, односно осумњиченог, право да прикупља и износи доказе у корист окривљеног и др., што седужности тиче најзначајнија обавеза коју бранилац има јесте да одбрану пружа, савесно, стручно и благовремено, ту су и остале дужности: дужност да органу поступка поднесе пуномоћје за заступање, не злоупотребљава права у циљу одуговлачења поступка и др.* Део права које бранилац има у кривичном поступку бранилац изводи из права окривљеног, а део права прописана су искључиво за браниоца. Бранилац може да буде изабран од стране самог окривљеног, али може бити постављен од стране суда решењем у законом предвиђеним случајевима. У складу са тим и начин престанка бранилачке функције је двојак, у зависности од тога да ли је реч о изабраном браниоцу или браниоцу по службеној дужности. Браниоцу у том смислу функција престаје опозивом или отказом пуномоћја или разрешењем. У Законик о кривичном поступку али и у Закону о адвокатури и Кодексу, предвиђени су разлози који могу да доведу до опозива или отказа пуномоћја, али и разлози за разрешење бранилаца. На основу историјског приказа развоја права на одбрану, саледан је и развој положаја браниоца у кривичном поступку. Скоро сваким изменама у кривичном законодавству наше земље, положај браниоца се постепено

поправља. Од периода у коме није ни постојао институт браниоца, до данаса када постоје чак и случајеви у којима и да окривљени жели, не може иступати сам без стручне помоћи у кривичном поступку. Интереси и права окривљеног су свакако боље заштићена кад у поступку има браниоца. Међутим, само формално постојање браниоца није довољно, веома је битно залагање и труд које бранилац показује у току поступка, како изабрани бранилац тако и бранилац по службеној дужности, а у циљу пружања што боље одбране окривљеном. У том смислу је и део мастер рада, емпиријско истраживање на тему „Стручна одбрана окривљеног“. Анализом случајева из судске праксе, сагледана је активност изабраних браниоца и браниоца по службеној дужности на самом главном претресу. Резултати до којих се дошло истраживањем, указују на потребу увођења одговарајућих измена важећих прописа који се односе на одређивање услова за поступање браниоца у кривичном поступку, али и промене које се односе на одређивања висине награде за рад адвоката када поступају по службеној дужности. Такође, јавља се и потреба за увођењем одређеног механизма контроле бранилаца по службеној дужности.

Кључне речи: право на одбрану, одбрана, окривљени, бранилац, кривични поступак.

ABSTRACT

"The position of the defender in criminal proceedings"

One of the basic human rights is the right to defense and the realization of defense gives the defendant an opportunity to oppose the accusation. The defense itself should be distinguished from the right to defense which is a procedural activity directed against the prosecution, in whole or partly. First of all, the defendant himself performs the defense, but what is of great importance to the defendant is the possibility of having a defender, who is a professional, law educated person who will be able to oppose the accusation in an adequate and equitable way. The defender is the holder of a formal defense and he has a specific position in the criminal proceedings, he is not the party and he is not the basic procedural entity. The specific position of the defender in criminal proceedings is determined by the fund of rights and obligations that are not only determined by the Code of Criminal Procedure, but also by the Law on Advocacy and the Code of Professional Ethics. The most important rights of the defendant are: *the right to examine the files and review the acquisition of cases that serve as evidence, the right to read a criminal report, the record of the insight, and the findings and opinions of the expert, the right to a confidential conversation with the defendant and unhindered correspondence, the right to attend the hearing of the defendant or the suspect, the right to collect and present evidence in favor of the defendant.* When it comes to the most important obligations of the defender, he is to provide defense conscientiously, professionally and timely. There are other duties as well: the duty to post to authority power of attorney for representation, not to abuse the rights in order to delay the proceedings, and so on. The defense lawyer takes part of the rights that the defender has in the criminal proceedings from the defendant's right, and some of the rights are prescribed exclusively for the defender. The defender may be selected by the defendant himself, but he may be appointed by the court by a decision in the law predicted cases. Accordingly, the manner of termination of the defender's function is twofold, depending on whether it is an elected defender or an official duty defender. In this respect, the defender terminates with the revocation or denial of power of attorney or dismissal. The Code of Criminal Procedure, as well as the Law of Lawyers and the Code, provide reasons that may lead to the revocation or cancellation of power

of attorney, as well as the reasons for the dismissal of the defender. Based on the historical overview of the development of the right to defense, the development of the position of defender in criminal proceedings is also satisfying. Almost every change in the criminal legislation of our country gradually improves the position of the defender. From the period in which there was no institution of the defender, to the days when there are even cases in which the accused does not want a defender, he cannot stand alone without expert assistance in criminal proceedings. The interests and rights of the defendant are certainly better protected when there is a defender in the proceedings. However, only the formal existence of a defender is not enough, the devotion and effort shown by the defender during the proceedings is very important in order to provide the best defense for the defendant, when it comes to both the elected defender and the official duty defender. In this way, an empirical research on the topic "Expert defense of the defendant" is the part of this paper. Analyzing cases from case-law, the activity of elected defender and official duty defender was examined at the main trial. The results obtained by the survey indicate the need to introduce appropriate changes in terms of determining the amount of remuneration for the work of lawyers when acting by official duty, as well as the need to introduce enforcement of controlling the defenders by the official duty and a particular mechanism of defense.

Key words: right to defense, defense, defendant, defender, criminal proceedings.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Сања Цакић рођена је 18.04.1991. године у Лесковцу, где је завршила Гимназију. Године 2010. уписала је правни факултет у Нишу, а дипломирала је 26.06.2015. године, са просечном оценом 9,06. Од неформалног образовања издваја учествовање на семинару „Писање прваних аката“, организованог од стране Института за право и финансије, учешће у раду правне клинике Правног факултета, у Нишу, у оквиру предмета „Клиничко правничко образовање“ у јесењем семестру школске 2013/2014. године, као и стручна пракса у Вишем суду у Лесковцу, у току школске 2012/2013. године. Након завршених основних студија професионалну каријеру отпочиње као адвокатски приправник у адвокатској канцеларији „Павловић“ у Лесковцу, где и сада ради. Од знања страних језика, кандидат истиче знање енглеског и руског језика. Поседују возачку дозволу „Б“ категорије.

Упорност, истрајност, одговорност, способност за тимски рад, спремност за предузимањем иницијативе, жеља за сталним професионалним усавршавањем и доказивањем, само су неке од личних особина аутора.